

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտերծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԿՈՒՊՐԻՆ

ԿԱՐԿԵՀԱՆԷ ԱՊԱՐԱՆՋԱՆԸ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ
Գ. ՄԵՆԹԱՐԵԱՆ

Գ Ա Հ Ի Ր Է
Յպարան «Յոսարեր»

1927

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԿՈՒՊՐԻՆ

891.71

Կ-

Karkehanē

ԿԱՐԿԵՀԱՆԷ

aparanjanē

ԱՊԱՐԱՆՋԱՆԸ

A II
15430

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

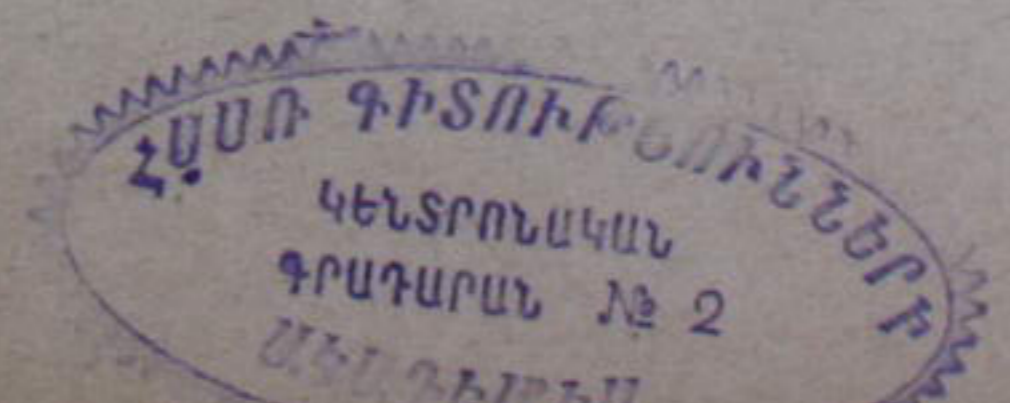
Գ. ՄԵՆԻՔԱՐԵԱՆ

Գ Ա Հ Ի Ր Է

Տպարան «Յոսաքեր»

1927

Arakel Samaryan

GIFT

ԱՆՔՐԱՆԻ ԿՈՒՊՈՆ

ԿԱՐԿԵՅԱՆԷ ԱՊԱՐԱՆՋԱՆԸ

1

Օգոստոսի կէսերուն, նոր լուսինը իր հե-
րերաւ յանկարծակի սոսկալի շրջան մը օգոստին
փոփոխութիւններու, որոնց նմանը Սև Մովսէ
հիւսիսային եզերքները միայն ունին: Երբեմն,
ամբողջ օրեր, թանձր մշուշ մը կը ծածկէր
երկիրն ու ծովը, և փարոսի ահագին թզու-
տուլիչը կը բառաչէր գիշեր ցորեկ, ինչպէս
կատաղի ցուլ մը: Երբեմն, մէկ առաւօտէն
մինչև միւսը, ջրափռչիի մը նման, նուրբ ան-
ձրև մը կ'իջնէր անընդհատ, կաւային ճամբա-
ներն ու կածանները փոխելով մօրատի մը,
ուր անյայտ կերպով կը մխրճուէին սայլերն
ու կառքերը: Երբեմն, հիւսիս արևմտաքէն,
սթեփին կողմէն, կը փրթէր կատաղի մրրիկ
մը. և այն ատեն ծառերու գագաթները կ'ո-
րորուէին անդադար, ծաւլով ու շտկուելով:

ինչպէս ասիքները փոթորիկի ասեն. գիշերը,
 վիլլաներուն երկաթաթիթեղով ծածկուած աս-
 նիքները կ'որստային, որպէս թէ երկաթէ կօ-
 շիկներով մէկը վազէր անոնց վրայէն, պա-
 տուհաններու շրջանակները կը ցնցուէին, դու-
 սերը կը շառաչէին և ծխնելոյզի խողովակնե-
 րը վայրագօրէն կ'անային: Մէկ քանի ձկնոր-
 սանաւեր անյայտացան ծովուն բացերը, եր-
 կու հասը չվերադարձան. տասնըհինգ օր ետ-
 քը, ձկնորսներու մարմինները նետուեցան ծո-
 վեղերքի զանազան կողմերը:

Հագանք ասնողները, մեծ մասով յայն և հրեայ,
 զուարթ ու կասկածամիտ բոլոր հարաւարնակ-
 ներուն նման, փութացած էին մօտակայ քա-
 ղաքը վերադառնալ. թաց ճամբուն վրայ կ'եր-
 կարած գուէին սայլակներու շարքեր, որոնց
 վրայ խնդրուած էին ամէնէն աւելի անհեթեթ
 տնական առարկաներ, — անկողիններ, բազ-
 մոցներ, սնտուկներ, աթոռներ, լաւապօսներ,
 և ինքնաեաներ: Անձրեին անթափանց մարմա-
 շին ընդմէջէն, այս ողբալի կտի ու կազմածը
 կը թուէր մաշած, աղատա և խեղճ ու կրակ:
 Սպասուհիները և խեղարարուհիները, թառած
 սայլակներու թրջուած ծածկոյթին վերևը, ի-
 բենց ձեռքը կը բռնէին արգուկներ, թիթեղ-
 եայ տուփեր և ոզորէ կողմեր. ձիերը, յոգ-
 նասպառ և քրտնաթոր, կանգ կ'առնէին ամէն
 վայրկեան դողողողօրին ծունկերով, շոգի ար-
 ձակելով և ընդլայնուած կողերով: Կտու-
 պանները փսիաթով կնգուղաւորուած, հայ-
 հայանքներ կ'արձակէին խուպառ ձայնով. ամ-
 բողջ սայլախուժը տխուր, տափանելի և սր-

տանձրիկ տպաւորութիւն մը կուտար: Ա՛լ ա-
 ւելի ողբալի կը թուէին ամայացած վիլլանե-
 նը, որոնք լանկարծ անտահման, գատարկ և
 մերկ դարձած էին, խորտակուած ապակինե-
 րով և աւարի տրուած գետնայարկերով, ուր
 լքուած շուներ կը թափառէին և աղբակոյ-
 տեր դիզուած էին — ծխուած սիկարէթներ,
 թուղթեր, շիշի բեկօրներ, խեցիներ, խաւա-
 քարտներ և դեզօրէից փաքրիկ շիշեր:

Բայց, Սեպտեմբերի սկիզբը, օղը մէկէն ի
 մէկ փոխուեցաւ: Խաղաղ ու պայծառ օրեր
 յաջորդեցին իրարու, աւելի ջինջ, աւելի ա-
 բևոտ և աւելի տաք քան յուլիսին: Չօրցած
 գաշտերուն մէջ, աշնանային սարդը, խողան-
 ներու ծայրը նետեց իր կտաւին երերուն փայ-
 լը: Նուաղած ծառերը, իրենց դեղնած տերե-
 ները գեռին կը ձգէին, լուռօրէն:

Իշխանուհի վերա նիքօլայէվնա Շէին,
 գաւառին ազնուականութեան պարագլուխին
 կինը, չէր կրցած հեռանալ ծովեղերքէն, իր
 բնակարանին մէջ նորօգտութիւններու պատ-
 ճառով: Եւ ան կը վայելէր այժմ լիապէս յա-
 մեցող գեղեցիկ օրերու, լաութեան, մենու-
 թեան, մաքուր օդին և ծովու թեթև շոյան-
 քին՝ աղօտ հովին տուած օւրախութիւնը:

II

Ասկէ զատ, այսօր իր տարեգարձի տօնն
 էր, — Սեպտ. 17, Մանկութեան սիրուն ու հե-

աւար յիշատակներ այս օրը ընդմիջտ սիրելի
կը դարձնէին անօր, և միշտ այդ օրէն կ'ա-
կնկալէր գերբնական երջանկութիւն մը: Այս
առաւօտ, նախ քան քաղաք մեկնելը, ուր
ստիպողական գործեր ունէր, ամուսինը ցայ-
գասեղանին վրայ փոքր տուփ մը դրած էր,
որ շքեղ օղեր կը պարունակէր, տանձակերպ
մարգարիտներով, և այս նուէրը ա՛լ աւելի
աւելցուցած էր իր սերախութիւնը:

Ան տաանձին էր, ամբողջ տան մէջ: Իր
նիկօլա եղբայրը, ծեր ամուրի մը, որ սովորաբար
անօնց հետ կ'ապրէր, հարկադրուած էր նմա-
նապէս քաղաք երթալու, դատարան, ուր դա-
տախազի փոխանորդութեան պաշտօնը կը վա-
րէր: Ամուսինը խօստացած էր ճաշի բերել ա-
մէնէն աւելի մտերիմներուն մէջէն ընտրուած,
քանի մը բարեկամներ: Ի՛նչ բարեպատեհ ա-
ւիթ, որ իր տօնը կը զօւգադիպէր իրենց գի-
ղագնացութեան օրերուն:

Քաղաքը, հարկ պիտի ըլլար մեծ ճաշ մը
տալ, թերևս նոյնիսկ պարահանդէս մը, մինչ-
դեռ հօս, կարելի էր գտնանալ շատ շնչին
ծախքերով: Հակառակ իր խիստ աչքառու
գիրքին—կամ թերևս ա՛յդ պատճառով—իշխան
Շէին զժուարութեամբ երկու ծայրը իրար կը
բերէր: Իր անսահման ժառանգութիւնը մեծա-
պէս վտանգուած էր, իր նախնիքներու մը-
խումներովը, և սակայն, ան ստիպուած էր ապ-
րիլ իր միջոցներէն աւելի բարձր կեանքով մը.—
ընդունելութիւնները, բարեգործութիւնը, պեր-
ճանքը, ձիերը և այլն... շատ դրամ կը պա-
հանջեն:

Իշխանուհի վերա, որուն ունեցած նախ-
կին տարփանքը իր ամուսինին հանդէպ երկար
ժամանակէ ի վեր վերածուած էր անկեղծ,
հաստատուն և հաւատարիմ բարեկամութեան
մը, իր բոլոր ուժերովը կ'աջակցէր անօր,
ամբողջական քայքայումէ խուսափելու հա-
մար: Առանց իր ամուսինին կասկած տալու,
իշխանուհին շատ մը բաներ կը մերժէր, և
որքան հնար էր, կը զեղչէր իր տան ծախ-
քերը:

Այս միջոցին, ան կը շրջագայէր պարտէ-
զին մէջ, զբաղուած մկրատով ծաղիկներ կըտ-
րելու, օեղանը զարդարելու համար: Մաղ-
կանոցի մերկ ու անխնամ ձգուած եզրերուն
մէջ, խոշոր բազմերանգ շահօքրամներ կը
ցցուէին հոս հօն, մէկ քանի մեխակներ՝ հազ-
ուազիւս ծաղիկներով, կը կիտանչէին իրենց
կանանչ նուրբ փոսկները, կաղամբի հոտով
և վարդենիները, տարուան մէջ երբօրդ
անգամն ըլլալով, վտիտ կօկօններ կը բանա-
յին, փոքրացած և կարծես այլասերած: Սա-
կայն տահլեակներ (dahlias) փենուկներ
(pivoine) և աստղիկներ (aster) իրենց պաղ
ու հպարտ գեղեցկութիւնը կը պարզէին և
թեթեւ օղին մէջ աշնանային բայր մը կը տա-
րածէին, խօստային և մելամաղձօտ: Միւս ծա-
ղիկները, իրենց պերճ սէրերէն և ամառնային
չափազանց յուռթի մայրութիւններէն ետք,
մեղմօրէն կը ծածկէին ապագայ կեանքին ան-
համար սերմերու հողը:

Շատ մօտէն, ճամբու վրայ, լուսեցան
ինքնաշարժի փողի մը ընտանի ձայները, երեք

եղանակով, որոնք կը հաղորդէին ժամանակ-
 մը իշխանակալի վերայի քրոջ՝ Աննա Նիքոլ-
 յէմա Ծրիտէի, որ, առաւօտուն, հեռա-
 ձայնով խոստացած էր գալ օգնել իր քրոջ,
 ընդունելութեան իր պատրաստութիւններուն
 մէջ:

Վերա ընդառաջ գնաց իր քրոջ. իր նաւրթ
 լսողութիւնը երբեք չէր խաբած զինքը. քանի
 մը վարկեան ետք, վայելուչ լիմօժակ մը
 կանգ առաւ զարբասին առջև, և, մեքենա-
 վարը հարպիկ ոստումով մը, բացաւ ինքնա-
 շարժի գանակը:

Նրկաւ քոյրերը ողջագուրուեցան գոր-
 վանքով: Մանկութեան օրերէն, ջերմ ու հա-
 գածու բարեկամութեամբ մը կապուած էին
 իրարու, Ծիզիքայէն, զարմանալի կերպով կը
 տարբերէին իրարմէ, Անգրանիկը, Վերա, իր
 մօրմէն, շքեղ անգլուհի մը, առած էր բարձր
 ու ճկուն հասակ մը, փափուկ այլ պող գէմք
 մը, գեղեցիկ բայց քիչ մը խոշոր ձեռքեր, և
 սուտրու հիանալի կերտուածք մը, ինչպէս կը
 տեսնենք նմանը հին մանրանկարներուն մէջ:
 Կրասեր քոյրը, ընդհակառակն, ժառանգած էր
 մօնկօլական արիւնը իր հօր, թաթար իշխան
 մը, որուն նախնիքը 19րդ դարու սկիզբը մի-
 այն մկրտուած էին և որ ուղղակիօրէն կը սի-
 րէր թամբրլէնաէն, կամ աւելի Նինկ-Թիմու-
 րէն ինչպէս թաթար լեզուով, հպարտօրէն
 կ'անուանէր զայն, այս մեծ արիւնարբուն:
 Քիչ մը աւելի փոքր քան իր քոյրը, ա-
 ւելի լայն ուտերով, Աննա համակ աշխու-
 ժութիւն, թեթեալարժեքութիւն և կտտակ

էր: Իր ջիւղն այսուկրերը, իր նեղ ուղիքերը,
 որոնք կարճատեսութեան պատճառով շարու-
 նակ կը բացւիւրէին, իր փոքրիկ և զգայա-
 կան բերնին և մասնաւորաբար իր թեթեակի
 յառաջացած վարի խոշոր շրթուներն գոռոզ
 արաայայտութիւնը, իր ամբողջ դէմքը կը
 յայտնէին. զօրաւոր կերպով մը, մօնկօլական
 տիպը: Սակայն և այնպէս, անըմբռնելի, ան-
 հասկնալի հրապօյր մը կը բարձրանար անկէ,
 բխելով թերևս ժպրտէն, թերևս իր գիծերուն
 խոր կանացիութենէն, թերևս լրբօրէն պըշ-
 րուն իր գիմախաղէն: Անոր շնորհալի ագե-
 ղութիւնը կը գրգռէր և կը գրաւէր այրերու
 սեշագրութիւնը շատ աւելի յաճախակի և ա-
 ւելի խորապէս քան իր քրոջ աղնուական
 գեղեցկութիւնը:

Իր ամուսինը, խիտա հարուստ և խիտա
 ախմար, բացարձակապէս ոչինչ կ'ընէր, բայց
 կապուած էր բարեգործական աննշան հաստա-
 տութեան մը և Սորհրդարանի սուպետութեան
 տիտղոսն սէնէր: Թէև կ'ատէր զայն, սակայն
 անկէ ունեցած էր մասնի մը և աղջիկ մը, յե-
 տոյ վհաած էր զաւակ շունենալ այլևս ու
 խօսքը պահած էր: Գալով Վերայի, ան բուռն
 կերպով կը փափաքէր զաւակներ ունենալ և
 նայնիսկ ամէնէն աւելի հնարաւոր չափովը,
 բայց իր յոյսերը ի զուր կ'անցնէին, և բուռն
 ու հիւանդագին սէրով մը կը պաշտէր իր քրոջ
 զաւակները, սիրուն և անարիւն, միշտ կա-
 նոնապահ և հնազանդ, ալիւրի նման ատգոյն
 դէմքերով, և վուշանման խօսքապաւոր մազե-
 րով, պուպրիկներու կեղծամեները յիշեցնող:

Աննայի նկարագիրը կազմուած էր զուարթ անկապակցութիւններէ և սիրուն, երբեմն տարօրինակ հակասութիւններէ, Ան յօտարութեամբ անձնատուր կ'ըլլար ամենայնզօւզն սիրաբանութիւններու, Եւրոպայի բոլոր մայրաքաղաքներուն և բոլոր ջերմուկային քաղաքներուն մէջ, բայց երբեք չէր խաբեր իր ամուսինը, որուն վրայ կը խնդար սակայն թէ՛ անոր դիմացը և թէ՛ անոր ետեւէն. խիստ շուտ, ան խելայեղօրէն կը սիրէր բախտախաղերը, պարերը, բուն ապաւորութիւնները, երկդիմի տեսարանները, և արատասանմանի մէջ կը յաճախէր վատահամբաւ օրճարանները. բայց, միևնոյն ատեն, ուշագորութիւն կը գրաւէր վեհանձն բարութեամբ մը և անկեղծ ու խորունկ բարեպաշտութեամբ մը, որ զայն մղած էր նայնիսկ գաղտնօրէն կաթոլիկութիւն ընդունելու: Իր կռնակը, իր կուրծքը և իր ուսերը հազուադիւտ գեղեցկութիւն մը ունէին. երբ որեւէ անդիմակ պարահանդէսի մը երթար, շատ աւելի բաց կը հագուէր քան նորոյթը և պատշաճութիւնները կը թօյլատրէին, բայց կը հաւատարիւն թէ՛ այնքան լայնաբաց օձիքով իր շրջագգեստին տակէն ձարաշապիկ մը կը հագնէր միշտ:

Վերա, ընդհակառակն, խիստ պարզութեամբ մը, պաղ և ամէնուն հետ քիչ մը գոռօզ սիրալիրութեամբ մը կը տեսնուէր. անկախ, ան երբեք ձեռքէ չէր ձգեր ճշմարտապէս արքայական հանդարտութիւն մը:

III

— Աստուած իմ, ի՞նչ լաւ է հոս, ի՞նչ լաւ, կը կրկնէր Աննա, քրօջը քովէն փաքրիկ ու արագ քայլերով քալելով, Եթէ կ'ուզես, երթանք նստինք խաբակին վերևը դրուած նստարանին, Երկար ժամանակէ ի վեր ծովը չեմ տեսած, Եւ ի՞նչ հեշտաւէտ օգ. մարդուն սիրտը կը հրճուի, զայն շնչելով միայն, Անցեալ ամառ, Միսիսօրի մէջ, Խրիմ, գիւտ մը ըրի: Գիտես թէ ի՞նչ կը հոտի ծովը, մակընթացութեան ատեն, Յփուկ, (réséda) սիրելիս, վերա փաղաքուշ ժպիտ մը ունեցաւ:

— Ի՞նչ հարուստ երեակայութիւն ունիս:

— Ո՛չ, ոչ, կը յիշեմ թէ անգամ մը, գուք բոլորդ ծաղրեցիք զիս երբ կարծեցի վարդի երանգ մը գտնել լուսնի լոյսին մէջ, Բայց, եկուր տես որ, քանի մը օր առաջ, նկարիչ Պօրիցքիի, — այն՝ որ գիմանկարս կը գծէ, — ինծի ըսաւ թէ իրաւունք ունէի և թէ բոլոր արուեստագէտները գիտէին առիկա երկար ժամանակէ ի վեր:

— Նոր սիրաբանօ՞ղոք է, այդ նկարիչը:

— Գիւտե՛ր կ'ընես միայն, պատասխանեց Աննա, խնդալով: Արագ մը սեպ խաբակին եղերքը գնաց, նայուածքը խորատուզեց անդունդին մէջ, և յանկարծակի սոսկումի ճիչ մը արձակեց և ետեւ նետուեցաւ, գունատալով:

— Ի՞նչ բարձր է, մրմնջեց ան տկարա-

Յած և դողողագին ձայնով մը: Երբ այսքան մեծ բարձրութենէ մը կը նայիմ, կուրծքիս մէջ խաղտանք մը կը զգամ միշտ, հեշտալի և գրգռիչ միանգամայն... և պրկում մը ոտքի մասներու մէջ... Եւ սակայն, առիկա կը քաշէ՛ զիս, կը քաշէ՛...

Անգամ մըն ալ պիտի երթար դար վար հակելու, բայց քոյրը չթողուց:

— Աննա՛, սիրելիս, սատուծո՛յ սիրոյն: Գլուխս կը դառնայ երբ քեզ այնքան մօտիկը կը տեսնեմ եզերքին: Նստէ, կ'աղաչեմ.

— Հանգարտէ, կը նստիմ: Նայէ, ի՛նչ գեղեցիկ է. Անկարելի է յագենալ այս տեսարանէն: Եթէ գիտնայիր թէ ի՛նչքան շնորհակալ կ'ըլլամ Աստուծոյ, մեզ համար իր ստեղծած հրաշալիքներուն համար:

Երկուքն ալ լռեցին պահ մը: Իրենց ստեղծութիւն տակ, ահագին խորութեամբ մը կը տարածուէր ծովը: Իրենց նստած տեղէն, ծովեզերքը չէր տեսնուեր բնաւ, ինչ որ ա՛լ աւելի կ'աւելցնէր վեհաշուքութեան և անսահմանութեան զգայութիւնը: Ուրախ ու շոյող կապուտակ ալիքները կը ծաւալէին մեղմօրէն: Պապղուն և հարթ ակօսները հասանքը կը ցուցնէին, և մութ կապուտ երիզ մը հորիզոնը կը փակէր:

Ծովեզերքէն ոչ հեռու, ձկնօրօտանաւեր, հազիւ նշմարելի պարզ աչքով, — այնքան փոքր կ'երևային անոնք, — կը մրափէին ալիքներու օրօրումէն, մինչգեռ հեռուն, եսակայմ նաւ մը, վերէն վար համանման սպիտակ առագաստներ հագած, որոնք ներգաշնակօրէն ու-

ռած էին հովէն, անշարժ և կարծես օդին մէջ առկախ կը թուէր:

— Կը հասկնամ քեզ, գիտել տուաւ մտախոհ անդրանիկ քոյրը, բայց ծովը իմ վրաս տարբեր կերպով կ'ազդէ: Երբ, երկարատե բացալայութենէ մը ետք, կրկին կը տեսնեմ զայն, կը յուզէ զիս, կ'ուրախացնէ, կը խօսվէ զիս: Կը կարծեմ միշտ թէ՛ առաջին անգամն է որ այս հանդիսաւոր հրաշալիքին առջևը կը գտնուիմ: Յետոյ, երբ անոր կը վարժուիմ, իր պարապը, իր տարածուն միօրինակութիւնը կը ճնշեն զիս: Ան կը ձանձրացնէ զիս և կը ջանամ այլևս չգիտել զայն:

Աննա ժպտեցաւ:

— Անցեալ տարի, ըսաւ ան շարժանօրէն, Եսթրայէն ձիւտներու մեծ խումբով մը, Ուչ Քօշ մեկնեցանք, գիտես դուն, ջրվէժին շատ վերերը: Նախ մշուշէն բանուեցանք, շատ խոնաւ էր և մթին և մենք կը բարձրանայինք ցից կածանէ մը, շոճիներու մէջէն, Եւ մէկէն, անտառէն դուրս ելլելու առանձնաշրջը ցրուեցաւ: Կը գտնուէինք քարաժայռերու նեղ երկարաձգումի մը վրայ, անգունդ մը ստքերնուս տակ: Վարի գիւղերը լուցկիի աւազներու կը նմանէին, անտառներն ու պարտէզները՝ խօտի խուրձերու: Ամբողջ հեռապատկերը գէպի ծով կը տարածուէր, ինչպէս աշխարհագրական քարտէս մը: Եւ հեռուն, վարը, ծովը: Մինչև յիսուն վերստ բաց ծով: Քաշիլօ եկաւ: Ի՛նչ գեղեցկութիւն, ի՛նչ թեթևութիւն: Խոնգամվառուած, ետիս դարձայ և ըսի առաջնորդին. «Գեղեցիկ է, անանկ չէ՛»:

Սէյիտ Օղլուս, Եւ ան, պատասխանեց լեզուն շաչեցնելով. «է՛հ, Տիկին, ես ամէն օր կը տեսնեմ առիկա, եթէ գիտնայիք թէ որչափ կշտացած եմ»:

— Շնորհակալութի՛ւն, բազդատութեանդ համար, ըստ վերա ժպտելով. կը տեսնե՞ս, մենք, հիւսիսի մարդիկ, երբեք լաւապէս չպիտի ըմբռնենք ծովուն հրապոյրը. կը սիրեմ անտառը, կը յիշե՞ս մերինը, Իէկարովսքօթի մէջ... Մարդ կրնա՞ր, երբեք ձանձրանալ անտառէն:

— Օ՛հ, ես, գիտես, ամէն բան կը սիրեմ, պատասխանեց Աննա, և մանաւանդ պզտիկ քոյրս, մտացի վերինեքոս: Մենք առանձինն չե՞նք արդէն աշխարհի մէջ:

Ան նետուեցաւ իր մեծ քրօջ վիզը, և փարած մնաց անօր, երես երեսի: Բայց, յանկարծ, ետ քաշուեցաւ.

— Յիմա՞ր եմ: Եկեր ենք հոս յուզուելու բնութենէն ինչպէս կը պատահի վէպի մը մէջ, և մօտցայ նուէրս: Նայէ, կը վախնամ օր չհաւնիս:

Ձեռքի պայուսակէն փոքրիկ յուշատետր մը հանեց, հետաքրքրական կազմով մը. ժամանակէն գունաթափ և մայած կապոյտ հին թուիչի մը վրայ, ոսկիէ մթազնած հիւսկէն մը (filigrane) կ'ընդելուզէր իր բարդ գծանկարը, հիանալի նրբութեամբ մը, գործը համբերատար ու վարպետ արուեստագէտի մը: Յուշատետրը կախուած էր թելի պէս բարակ սեկի շղթայէ մը, և կը պարունակէր փղոսկրէ նուրբ պնակիտներու նման թերթիկներ:

— Ի՞նչ հրաշալի, ի՞նչ զմայելի գեղօր, գոչեց վերա, իր քոյրը ողջագուրելով. Շնորհակալութիւն, շնորհակալութիւն: Ո՛ւրիշ գրտար այս գանձը:

— Հնութիւններ վաճառողէ մը, Դուն գիտես հնութիւններ պրպտելու իմ մենամուլութիւնս: Այս կերպով է օր գտայ այս ժամագիրքը, որովհետեւ ժամագիրք մըն է ան. նայէ, հոս զարգարանքը խաչի մը ձևն ունի: Ծիշդն ըսելու համար, միայն կողքը գտայ ես և պարտաւորուեցայ հնարել մնացեալ բոլորը.

— պնակիտ (tablette), ճարմանդ, մատիտ: Ի զուր բացատրեցի Մուլինէի ինչ օր կ'ուզէի, բայց չկրցաւ հասկնալ. կը փափաքէի ճիշտ զարդին սճով ճարմանդ մը, անփայլ գոյնով, հին սակիէ և նրբօրէն քանդակուած, իսկ անչեմ գիտեր ինչ այլանգակ բան մը գրաւ անոր տեղը: Բայց շղթան իրապէս հին է, ճշմարտապէս վենետիկեան գործ:

Վերա, յափշտակուած, կը քննէր սիրուն կազմը:

— Ի՞նչքան հին կրնայ ըլլալ արդեօք այս փոքրիկ գիրքը, հարցուց ան:

— Ձեմ համարձակիր ճշգրիտ թուական մը որոշել: Ժէ.րդ գարու վերջերուն կամ ԺԸ.րդ գարու կէսերուն պատկանելու է:

— Տարօրինակ է, ըստ վերա, մտածկոտ կերպով ժպտելով. Ձեքո առարկայ մը կայ, զոր, թերևս, Փանփատուր կամ Լուիզ թագուհին գործածած են... Անկեղծօրէն, Աննա, աղօթագիրք մը կնոջ յուշատետրի մը փոխելը շարանճիութիւն մըն է, զոր զո՛ւն

A 15430

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆԱՆ

միայն կրնայիր հետեւ... Բայց ժամանակն է այլք մը նետել տան գործերուն վրայ:

Անոնք տուն վերադարձան քարէ մեծ դարատափի մը երկայնքէն, որ ամէն կողմէ գոցուած էր թանձրախիտ սարփին—յով: Փարթամ եւ խաղողի ողկոյզներ, «Իզապէլլ» տեսակէն, ելակի թեթեւ բուրմունքով մը, ծանրորէն կը կախուէին մթին սաղարթին մէջ, ուր արեգակը եփի տախտակներ (Plaque) կը գնէր: Որմնայեց ծառաշարքէն կը մաղուէր կանաչօրակ լոյս մը, որ տժգունեցուց յանկարծ երկու կիներուն դէմքերը:

— Սեղանը հո՞ս պիտի պատրաստես, հարցուց Աննա:

— Այդպէս կը մտածէի: Բայց երեկոները զով են, Աւելի հանգիստ կ'ըլլանք ճաշաբարահին մէջ, իսկ պարոնները կրնան հոս գալ ծխել:

— Հետաքրքրական մէկը ունի՞ս գալիք:

— Դեռ չեմ գիտեր, Գիտե՞մ միայն որ «մեծ հայրիկը» պիտի գայ:

— Ա՛հ, այդ սիրելի մեծ հայրիկը. ի՞նչ հաճոյք, պոչեց Աննա, ձեռքերն իրարու զարնելով: Ահա, կարծեմ, հարի՛ւր տարի կայ որ չեմ տեսած զայն:

— Պիտի ունենանք նաև տալս, և, կը կարծեմ, փրօֆ. Սփիէչնիքովը: Այս պատճառով երէկ բօլորովին գլուխս կորսնցուցի, Գիտես որ երկուքն ալ—մեծ հայրիկը և փրօֆէսօրը—նրբանաչակ որկրամուլներ են, Բայց, ոչ քաղաքը և ոչ հոս, ոչինչ կարելի է գտնել, որեւէ գնով, Լիւք կրցած է իրեն բարեկամ որսորդէ մը լորեր գնել և կը ճարտարւորի

պատրաստել զանոնք հմտօրէն: Կրցած է ձեռք անցընել նաև բաւական լաւ բօզպիճ մը,— աւա՛ղ, անխուսափելի բօզպիճը— և շատ գեղեցիկ խեցգետիններ:

— Ալ ի՞նչ, կատարեալ է: Մի չարչարեր ինքզինքդ: Ոտքը մէջերնիս, կերուխուսը քու սիրական մեղքդ է:

— Հագուեցիւտ բան մըն ալ պիտի գրտնուի սակայն: Այս առաւօտ ձկնորս մը «ծովաքլօր» *) մը բերաւ մեզ, ճշմարիտ ճիւղաղ մը, որուն կը վախնաս նայիլ:

Աննա, անյագօրէն հետաքրքիր իրեն վերաբերող կամ չվերաբերող ամէն բանի հանգէպ, ուղեց որ անմիջապէս ցոյց տրուի իրեն այս արտասովոր անասունը:

Սահարար Լիւք, վտիտ սատանօրդի մը, լերկ ու դեղնօրակ դէմքով, երկար ճերմակ ձկնատապակ մը բերաւ, զոր կանթերէն խնամով կը բռնէր, ուշադրութիւն ընելով որ ջուր չթափէ տախտակամածին վրայ:

— Տասներկու քուկէս լիտր, վսեմափա՛յլ փրօուհի, ըսաւ ան, սիգապանծ, խոհարարներու յատուկ ինքնասիրութեամբ: Նոր կշռեցինք:

Չուկը, որ չափազանց մեծ էր ամանին համար, փռուած էր յատակին, պոչը ծալուած: Անոր թեփերը կը փաղփէին սփի ցալքերով, լողաթեւերը կը պոպղային վառ կարմիրով մը, և իր գիշախանձ ցուկին երկու կողմերէ եր-

*) Այսպէս կը կոչեն Սև Ծովու նաւազները տեսակ մը ծովածիծառ, (Trigla Hirundo):

կու երկար թևեր կը բարձրանային, թեթև կապոյտով մը և հովահարի պէս ծալածալ: Դեռ ողջ, ջղածագորէն կը խաղցնէր լսելիքները:

Աննա ճկոյթ մտաովը անոր գլխուէն դպաւ, բայց «աքլորը» յանկարծօրէն պոչովը խաղալով, ան քաշեց ձեռքը, սուր ճիչմը արձակելով:

— Թող ձեր մեծագոտուութիւնը չմտաւանջուի, ամէն բան լաւագոյն կերպով կը կարգադրենք, ըսաւ խօսարարը, որ կը թուէր թէ կը հասկնար Վերայի մտահոգութիւնը: Պուշկար մը քիչ մը տառջ երկու շքեղ սեխեր բերաւ մեզ. անոնք կը յիշեցնեն քանթալուսաները, բայց շատ տւելի անուշահոտ բուրմուշքով մը, կը համարձակիմ տակաւին հարցնել ձեր վսեմափայլութեան թէ՛ ի՞նչ համեմ պէտք է գործածել ձուկին համար, — Թաթարակա՞ն լեհական թէ տղօրեպանի:

— Հրէք, ինչպէս կ'ուզէք: Գացէք, հրամայեց իշխանուհին:

IV

Ժամը հինգէն սկսած, երևցան առաջին հրաւիրեալները: Իշխան Վասիլիի Լվովիչ իր հետ բերաւ քոյրը՝ Լիւստմիլա Լվովնա Տուրասով, բարի, լաւկեաց ու խոշոր ուրբի մը, իր աներօրգին՝ Նիկոլա Նիկոլայեվիչը, հուշակաւոր դաշնակահարուհի՝ Ճէննի Բայթըր, իշ-

խանուհի Վերայի բանսիօնի բարեկամուհին (երկուքն ալ կրթուած էին Սմօլնիի Ուսումնարանին մէջ) և երիտասարդ ու հարուստ փնացած մէկը, ամբողջ քաղաքին ծանօթ Վասիուչօք մականունով, և ընկերութեան մէջ խիստ թանկագին, երգիչի, արտասանողի և կենդանի պատկերներ, ներկայացուցիչներ ու բարեօրական պաշարներ կազմակերպողի իր տաղանդներովը: Աննայի ամուսինը ինքնաշարժով եկաւ յետոյ, ընկերացած՝ փոխկառավարիչ Ֆօն Սէքքի և խոշոր փրօֆ. Սփիէչնիքովի, տհազին զանգուած մը, ամբողջով և սոսկատեսիլ: Վերջապէս, զօրավար Անսոովը եկաւ վարձու գեղեցիկ լանտոյով մը, երկու սպաներու ուղեկցութեամբ, — Սպայակոյտի զնդապետ Փոնամարիով, նիհար և մազձօտ, տարիքէն առաջ ծերացած, և սպառած՝ գրասենեակի ճզմօղ աշխատանքէն, և Պախթինսքիի պահակախումբին հուսարներու տեղակալը, որ Փեթերսպուրկի մէջ կը նկատուէր իտէալ պարող մը և պարահանդէօի անբազդատելի ղեկավար մը:

Զօր. Անսով, պարտա ծերունի մը, գծուարութեամբ իջաւ կառքի առաինանէն, մէկ ձեռքովը կառքի բազրիկին, և միւսով՝ յենարանին կրթնելով: Զախ ձեռքով կը բռնէր լափօղ մը, և աջ ձեռքով՝ քուսուէն ծայրով գաւազան մը: Կարմիր, խոշոր և հասարակ դէմք մը ունէր ան, մտուա քիթով, և բացխաբուող աչքեր՝ կիտաբօլոր ուսած գունտերով, հեզօրէն վեհաշուք և թեթևակի արհամարհոտ այն արտայայտութեան գրոշմովը, որ յատուկ

է քաջարի և պարզ այն մարդոց, որոնք յա-
ճախ տեսած են վտանգն ու մահը, դէմ առ
դէմ: Երկու քայրերը, հեռուէն ճանչնալով
զայն, վազելով ճիշդ ատենին հասան, անօր
երկու թևերուն տակէն բռնելու համար կառ-
քէն իջնելու պահուն, կէս մը զուարճալի, կէս
մը լուրջ:

— Արքեպիսկոպոսի՛ մը երևայթն ունիմ,
գոչեց զօրավարը հաճելի ու անյոտակ բամբ
ձայնով մը:

— Սիրելի մեծ հայրիկ, ըսաւ վերա,
թեթև մեղադրանքի շեշտով մը: Ամէն օր կը
սպասենք քեզի, բայց չէք բարեհաճիր նոյնիսկ
երևնալ:

— Մեր հարաւը մեծ հայրիկին ամէն
խղճմտանք կօրօնցնել տուած է, յարեց Աննա:
Ինձ կը թուի թէ դուք կրնայիք յիշել ձեր
օանուհին. Տօն Ժուլանի պէս կը զբօսնուք,
Պարոն, և բոլորովին մտնած էք մեր գոյու-
թիւնը...

Բանալով իր տպաւորիչ գլուխը, զօրավա-
րը կարգով պագաւ երկու քայրերուն ձեռքերը,
յետոյ անոնց երեօները համբուրեց և կրկին
պագաւ ձեռքերը:

— Թոռնիկներս... Սպասեցէք... մի կշ-
տամբէք զիս, ըսաւ ան վերջապէս, իւրաքան-
չիւր բառ ընդմիջելով արմատացած դժուա-
բաշնչութեան մը պատճառած հետքերովը:
Պատուոյ խօսք... այս անիծեալ բժիշկները...
յօգացաւերս թաթաւեցին ամբողջ ամառը, չեմ
զիտեր ինչ զգուելի և գարշահոտ խիւսի մը
մէջ... Եւ թող չեն տար դուրս ելլել... Ա-

աաջինն էք դուք... որոնց կ'այցելեմ... Շատ
ուրախ ես... ձեզ տեսնելով... Միշտ լաւ
էք... Վերոյքա, ահա ճշմարիտ լեյտի մը
դարձեր ես... մօրդ կենդանի պատկերը...
Հասկնանք, ե՞րբ կ'նքահայր պիտի ըլլամ:

— Օ՛հ, մեծ հայրիկ, կը վախնամ օր եր-
բեք պիտի չըլլայ ատիկա:

— Յայտդ մի՛ կտրեր.— Աղօթէ բարի Աս-
տուծոյ... Իսկ դուն, Աննա, բնաւ փոխուած
չես... վաթսուն տարեկանիդ... դարձեալ աղ-
ջկան մը պէս կայտառուն պիտի մնաս... բայց
սպասեցէք, որ ձեզ ներկայացնեմ սպաներս...

— Շատոնց է որ այդ պատիւն ունեցած
եմ, ըսաւ գնդապետ Փանամարիով, խօնար-
հելով:

— Ես արդէն ներկայացուած եմ իշխա-
նուհիին, Փեթերօպուրկի մէջ, ըսաւ իր կողմէ
հուսարը:

— Այդ պարագային, Աննա, քեզ կը ներ-
կայացնեմ տեղակալ Պախթինօքիի, պարօղ և
երևելի, բայց սքանչելի պարակից մը: Պախ-
թինիսքիի, սիրելիս, դուրս եկուր նայինք
կառքէն... այդպէս... կատարեալ է... եր-
թանք, տղաքս... Ի՞նչ պիտի կերցնես մեզի,
Վերա... բժշկուելէս իվեր... փոխ-տեղակա-
լի... արթալակ մը ունիմ...

Զօրավար Անտօսով, անձնուէր բարեկամը
հանգուցեալ իշխան Միրզա Պուլաթ Թուկանօ-
վօքիի, անօր մահէն ետք, իր ամբողջ ջերմ
բարեկամութիւնը կեդրոնացուցած էր իր հին
ընկերօջ աղջիկներուն վրայ, կը ճանչնար զա-
նոնք, իրենց ամենափօքր մանկութենէն և

նայնիսկ Աննայի կնքահայրն եղած էր. Այն
 առեան—ինչպէս այսօր—կառավարիչ էր Կ...ի,
 կէս մը լքուած մեծ ամբոց մը, և ամէն օր
 կը յաճախէր Թուկանովօցիիներուն առնը:
 Մանուկները կը պաշտէին զայն, անոր շիր-
 ցուցներուն, նուէրներուն, կրկէօին և թատ-
 րոնին մէջ անոր օթեակներուն և այն գրաւիչ
 խաղերուն համար, զորս, որեւէ մէկէն ա-
 ւելի, ան վայելել կուտար իրենց. Բայց ինչ
 օր կը կախարդէր զանանք և իրենց յիշողու-
 թեան մէջ ամենազօրաւոր տպաւորութիւն կը
 ձգէր, կտիւններու, պատերազմներու, բացօթ-
 եայ բանակումներու, յաղթութիւններու, նա-
 հանջներու, մահերու, վիրաւորումներու և
 խիստ ցուրտերու պատմութիւններն էին—
 հանգարտօրէն, դիւցազներգական գնացքով
 յամբ պատմութիւններ, որոնք կը պատմուէին
 երեկոյեան թէյի և այն առելի ժամուան մի-
 ջոցին, երբ աղաքը քնանալու կը զրկեն:

Մեր այժմու բարքերուն առաիճանաչա-
 փով, անցեալի այս բեկորը հսկայական և ար-
 տակարգօրէն նկարչական դէմք մը կը թուի:
 Անոր հետ կը ձուլին ներդաշնակօրէն այն
 պարզ, այլ յուզիչ և խորունկ նկարագրի գի-
 ծերը, օրոնք, նայնիսկ իր ժամանակին, աւելի
 հազուադէպ էին զինւորներուն մօտ քան սպա-
 ներուն, այն զուտ սուսական գիծերը՝ կոպիտ
 ու դաժան, որոնց միացումը կը կազմէ ազնիւ
 դէմք մը, մեր զինւորը կը դարձնէ անպար-
 աելի և իրականին մէջ մարտիրոս մը և գրեթէ
 սուրբ մը,— այն գիծերը՝ օրոնք կը կայանան
 պարզ ու միամիտ հաւատքի մը, կեանքը

զուարթօրէն զիտելու եղանակի մը մէջ, սառն
 և վճռական քաջասրտութեան մը, մահուան
 առջև խոնարհ համակերպութեան մը, պատե-
 րազմներուն հանդէպ վեհանձն զթուլթեան մը,
 անստիճան համբերատարութեան մը և ֆիզի-
 քական ու բարոյական անհաւատալի տոկու-
 նութեան մը մէջ:

Լեհաստանի արշաւանքէն ի վեր, Անտոնով
 մասնակցած էր բոլոր պատերազմներուն, բա-
 ցի Մանչուրիականէն: Ան, առանց վարանու-
 մի, մասնակցած պիտի ըլլար այս պատերազ-
 մին, բայց չաշնագիր չէր ստացած և ան միշտ
 պահած էր այս կանոնը. իր համեօտութեան
 մէջ շատ գեղեցիկ. «մահուան մի վազեր՝ ա-
 սանց անոր կանչուելու»: Իր երկարատև սս-
 պարէզի ընթացքին, երբեք պատահած չէր օր
 զինւոր մը ծեծէր: Լեհական ըմբոստութեան
 առեան, օր մը մերժեց հրացանի բռնել
 զինւորներ, հակառակ բերանացի իրեն արը-
 ուած հրամանին. «Լրտեսներ, տէ՛ր գնդա-
 պետ, հրացանի բռնել կուտամ, որքան օր
 կ'ուզէք, և նայնիսկ կը սպաննեմ զանոնք իմ
 ձեռքով», եթէ այդպէս կը փափաքէք, բայց
 գերիններ, անկարելի է»: Եւ ան այս խօսքե-
 րը արտասանեց ա՛յնքան պարզօրէն, այնքան
 յարգալից կերպով, առանց գրգռումի և ձևեր
 առնելու, աչքերը սևեռելով իր պետին վրայ
 այնքան պայծառ ու վճռական ակնարկով,
 օր, փոխանակ ինքն իսկ անձամբ հրացանի
 բռնել տալու զանոնք, չպնդեց և զայն հան-
 գիտ թողուց:

1877—1879ի պատերազմի միջոցին, հա-

կառակ իր տարրական կրթութեան, արագ-
օրէն հասաւ ան, գնդապետի աստիճանին: Ան
մասնակցեցաւ Դանուբի և Պալքաններու անց-
քին, Շիֆքայի առջև սպառումին, Փլէշլայի
վերջին յարձակումին: Վիրաւորուեցաւ անգամ
մը ծանրօրէն, չորս անգամ թեթեակի, և չա-
րաչար կերպով գլխէն սկրդուեցաւ, ռումբի
բեկորէ մը: Բատէթօքի և Սքոպելէվ մասնա-
ւոր յարգանք մը կ'ընծայէին անոր: Սքոպելէվ
ըսաւ օր մը. «Ինձմէ շատ աւելի քաջարի սպայ
մը կը ճանչնամ. — մտօք Անտոնիլն է ան:

Այս արշաւանքէն գրեթէ կատարեալ խը-
լովիւն մը բերաւ միասին, հիւանդ ստք մը,
օրուն երեք մասները հարկադրուեցան կտրել
Պալքաններու անցքի միջոցին, և Շիֆքայի
վրայ առնուած տհաւի յօդացաւ մը: Երկու
տարի աւելի ետք, ռզեցին հանգստեան կօչել
զայն, բայց ան յաճառեցաւ և խիստ բարե-
ղէպ կերպով պաշտպանուեցաւ գաւառին կա-
ռավարչին կօղմէ, որ ականատես եղած էր
իր սառնարիւն քաջութեանը, Դանուբի անցքի
միջոցին: Ի վերջոյ, Փեթերսպօլք չուզեց վշ-
տացնել այս վաստակաւոր զինուորը և զայն
ցկեանս կառավարիչ նշանակեց կ... ամբօցին,
աւելի պատուակալ քան անհրաժեշտ պաշտօն
մը ազգային պաշտպանութեան համար:

Բաղաժին մէջ, ճեծ աւ փոքր կը ճանչ-
նային զայն և քնքշօրէն կը ծաղրէին անոր
թերութիւնները, մենամօլութիւնները և իր
հագուստ կապուստը: Միշտ առանց սուրի,
տն կանակը կ'անցընէր հնածէ լօղիկ մը (re-
dingote), գլուխը կը դնէր լայնեզր և ահա-

զին ճակատով քասքէդ մը, աջ ձեռքով կը
ճօճէր գաւազան մը, ձախով լօսափող մը, և իր
ետեւէն ունէր անխուսափելիօրէն երկու գէր
գամբօրկներ, ծոյլ և կերկերածայն, օրօնք
չարունակ իրենց լեզուին ծայրը դուրս կը
ձգէին, ճեղքրտուած: Եթէ իր առաւօտեան
պտոյտի ընթացքին բարեկամներու հանդի-
պէր, մօտակայ բոլոր փողօցներուն մէջ կը
լսուէր իր ճչուն ձայնը, օրուն կ'ընկերակցէին
չօւններուն հաջիւնները:

Ինչպէս շատ մը խուլեր, ան կը պաշտէր
օփերան և երբեմն, նուազուն տուօթ մը ճիշդ
կէսին, խորապէս բամբ ձայնով մը կը յայ-
տարարէր վճռականօրէն. «Սատանան տանի,
ինչպէս ճչրտօրէն կուտայ տօն. կարծես թէ
կաղին կը կտարէ»: Վերապահ ծիծաղ մը կը
տարածուէր թատրօնին մէջ, բայց զօրավարը
չէր կասկածեր իսկ այդ մասին. իր միամտու-
թեան մէջ, կը կարծէր թէ իր ապաւորութիւ-
նը փոփսոցած էր իր քովինին:

Իբրև զինուորական կառավարիչ, բուա-
կան յաճախ կ'այցելէր ան, — միշտ իր ետեւէն
խապօտ ձայնով գամբօրկները — պահակագուն-
դին, ուր արգելանքի ենթակայ սպաները, կը
հանգստանային լաւապէս իրենց պաշտօնին
յոզնութիւններէն Լևիսք խաղալով, թէյ խմե-
լով կամ մանրավէպեր պատմելով: Անվրէպ
կերպով անոնցմէ իւրաքանչիւրին կը հարցնէր
անոնց անունը, թէ ո՞վ է որ արգելափակման
դատապարտած էր զիրենք, քանի՞ օրուան հա-
մար, ի՞նչ սխալի համար: Երբեմն, ան կը գո-
վաբանէր յանդուգն այլ ապօրինի արարքով

յանցաւոր սպայ մը, երբեմն ալ սւրիշ մը
 կը կշտամբէր սաստկօրէն և այնքան սւժղնօ-
 րէն կը զայրանար որ, փոզոցէն կը լսէին
 զայն: Բայց ուզածին չափ պոռալէ ետք, յե-
 տայ, առանց որևէ դազարի կամ փոխանցման
 ժամանակի, կը տեղեկանար թէ պատժուած
 սպան ս'ւր տեղէն բերել կուտար իր ճաշերը և
 ի'նչ զին կը վճարէր անոնց: Կը պատահէր,
 երբեմն, որ փոխ-տեղակալ մը, — մուրեքալ
 ոչխար մը որ պահակագունդին մէկ անտես-
 ուած ծակէն մերկ եկած էր երկարատե կա-
 լանքի մը ենթարկուելու համար, — կը խոս-
 տովանէր թէ դրամ չունենալով, կը գոհանար
 զինւորներու ճաշով: Այն ատեն, Անասով կը
 հրամայէր անմիջապէս որ այս խեղճուկրակին
 ճաշերը երթան բերեն կառավարական ճաշա-
 րանէն, որ առաջաւելն երկու հարիւր քայլ
 հեռու էր:

Ք...ի մէջ է որ ան կապուեցաւ թուկա-
 նովօքիի ընտանիքին հետ և այնքան սերտօրէն
 կապուեցաւ մանուկներուն որ, որ մը չէր
 անցըներ, առանց զանոնք տեսնելու: Երբ
 դեռատի աղջիկները երեկոյթի մը հրաւիրուած
 ըլլալին կամ իր պաշտօնին անհրաժեշտու-
 թիւնները վար դնէին զինք, կը շուարէր թէ
 ո'ւր երթար և անձկալից հօգիի մը պէս կը
 թափառէր իր բնակարանին ընդարձակ սեն-
 եակներուն մէջ: Ամէն ամառ ամիս մը ար-
 ձակուրդ կ'առնէր, զոր կ'անցընէր «Իէկորօ-
 վօքոյի» մէջ, որ թուկանովօքիիներուն մէկ
 կալուածն էր, և Ք...էն յիսուն վերստ հե-
 աուն կը գտնուէր:

Այս պզտիկներուն և մասնաւորաբար աղ-
 ջիկներուն վրայ թափեց իր թաքուն գուրգու-
 րանքը և սիրելու իր պահանջը, ժամանակին
 ամուսնացած էր, բայց այնքան առջնորդ որ
 չէր յիշեր այլևս: Իր կինը փոխած էր պա-
 տահական դերասանի մը հետ, որուն թաւշեայ
 թիկնոցը և տանթէլաւօր թենօցը հրապուրած
 էին զայն: Կինը, մինչև մահ թաշակ ստացաւ
 զօրավարէն, բայց երբեք չկրցաւ կրկին
 անոր միանալ, հակառակ գղջուժի տեսարան-
 ներու և պաղատագին նամակներու: Զուակ-
 ներ չէր ունեցած անկէ:

V

Հակառակ ամէն ակնկալութեան, երե-
 կոյթը խաղաղ և ջերմ անցաւ: ճաշօրօտին
 մէջ, լայնաբաց պատուհաններուն ինչպէս նաև
 դարձատափին վրայ, մօմերը կը վառէին ան-
 շարժ բոցով մը: Ծաշի միջոցին իշխան վաթ-
 լիի Լվովիչ զուարեացուց բօլորը: Անիկա ու-
 նէր պատմողի արտասովոր և խիստ ինքնատիպ
 ժողանդ մը: Իր պատմութիւններուն նիւթ
 կ'առնէր իրական դէպք մը, ուր գլխաւօր գե-
 րը կը կատարուէր ներկայ անձերէն մէկուն կամ
 ընդհանուրին բարեկամ մէկու մը կողմէ: Բայց
 զօյնները այնքան լաւ կը խառցնէր և, զէմքը
 այնքան անայլայլ կը պահէր, այնքան լուրջ
 չիշտով մը կը խօսէր, որ ունկնդիրները խնդալէն

կը մարտին, Այս իրիկուն ան կը պատմէր ձա-
խողած ամուսնութիւնը նիկոլայ նիկոլայիչի
հարուստ և գեղեցիկ կնոջ մը հետ: Պատմու-
թեան մէջ իրական ոչինչ կար բացի ամուս-
նալուծման մերժումէն, որ կնոջ եղած էր, իր
ամուսինին կողմէ: Բայց իշխանը հրաշալի
կերպով երևակայութիւնը կը խառնէր իր-
կանութեան:

Ան կը ներկայացնէր ծանրադէմ և քիչ մը
յուզուած նիկոլան, գիշերը փախչելու վիճա-
կին մէջ, գուլպաներով, և կօշիկները թևին
տակ: Բառուղիի մը վրայ ձերբակալուելով
ոստիկանէ մը, որ զայն գող մը կը կարծէ,
անվերջանալի և փոթորկոտ բացատրութիւն-
ներէ ետք, վերջապէս կը համոզէ զայն իր
դատաբազի հանգամանքին մասին, Ըստ պատ-
մողին, ամուսնութիւնը քիչ մնացած է տեղի
պիտի ունենայ եղբր, բայց, տագնապալի
վայրկեանին, կեղծ վկաներու լկտի խմբակը
գործադուլ յայտարարած է, վարձքի յաւելում
պահանջելով, նիկոլայ, ազահութեան պատճա-
ռով, (իրապէս շահախնդիր էր ան) կը մերժէ
չոր կերպով, և, իբրև յայտնի հակառակորդ
ամէն գործադուլի, մէջ կը բերէ օրինագրքին
այսինչ պարբերութիւնը, որ վաւերացուած էր
վճարեկ Ատեանի այնինչ վճիռով: Այն աս-
տեան, սուրբ խորհուրդի այն հարցումին թէ՛
«կա՞յ մէկը որ արգելքներ գիտնայ այս աս-
մուսնութեան», կեղծ վկաները օւժգնօրէն կը
գօչեն. «Այո՛, այո՛: Մեր բոլոր վկայութիւն-
ները սուտ էին, որոնք արուեստան գառախա-
զին սպառնալիքներուն տակ: Գալով այս արկ-

նոջ ամուսնոյն, մենք կը հաստատենք թէ,
ճշմարտապէս, աշխարհի ամենայարգելի մարդն
է ան, Յովսէփի նման պարկեշտ և հրէշտա-
կային քողցրութեամբ»:

Անգամ մը որ ամուսնական պատմութիւն-
ներու անձնատուր եղաւ, իշխան վասիլի
չխնայեց նաև իր քենեկալին՝ կիւթով Իվա-
նովիչ Ֆրիէսէի, որ ըստ իր պատմածներուն,
իր հարսնիքին հետևեալ օրը եկեր է ոստիկա-
նութեան աջակցութեամբ, պահանջել որ հայ-
րենի տունէն վտարուի դեռաժի ամուսնաց-
եալ կինը և ամուսնական յարկ վերադարձուի
ան: Այս մտերավէպը ճշմարտութենէն շատ
աննշան մասնիկ մը միայն կը պարունակէր.
իր ամուսնութեան առաջին օրերուն Աննա չէր
կրցած հեռանալ իր հիւանդ մօր օնորէն — օ-
րովհետև վերա հարաւի իր կալուածները վե-
րադարձած էր արարողութենէն անմիջապէս
ետք — և խեղճ կիւթով Իվանովիչը տխրու-
թեան և յուսալքումի մատնուած էր:

Այս պատմութիւնը ուրախացուց հրաւիր-
եալները: Աննա ինքն ալ ժպտեցաւ իր բաց-
խփուող փոքրիկ աչքերովը: Կիւթով Իվանո-
վիչ հնչական և խանգավառ ծիծաղ մը արձա-
կեց և իր նիւար դէմքը, պրկուած ողորկ և
պօպղուն մարթով մը, քունքերուն վրայ փա-
կած փայլուն ու ցանցառ մազերով, ակնա-
կապիճներու մէջ փորուած աչքերով, կը նմա-
նէր գանկի մը: Երբև բերնաճեղքը ցոյց կու-
տար խիստ ազեղ ակռաներ: Ան կը պաշտէր
իր կինը, առաջին օրերուն նման, կը ջանար
միշտ անոր քովը նստիլ, անոր դպչիլ օրպէս

Թէ անզգուշութեամբ, և անոր կը դարձանք
այնքան կիրքով և այնքան միամիտ թեթևա-
մասութեամբ, որ, մարդ, շատ յանախ, այս
խեղճ մարդուն հանդէպ նեղութեան և գթու-
թեան զգացում մը կ'ունենար:

Սեղանէն ելլելէ առաջ, Վերա Նիկոլա-
յիէննա համրեց իր հրաւիրեալները: Տարերեք
հագի էին: Աւելորդապաշտ, ըսաւ ինքնիրեն.
«Մե՛ղք որ աւելի առաջ չնշմարեցի. Վասիա
յանցաւոր է որ հեռաձայնով չէ իմացուցած
ինձ նախապէս...»:

Շէյխնի և Ֆրիէսէի մտերիմ երեկոյթնե-
րուն, սովորաբար փոքր կը խաղային ընթրի-
քէն ետք, որովհետև երկու քոյրերը խենթե-
նալու աստիճան կը սիրէին բախտախաղե-
րը: Այս նպատակով մասնաւոր կանոն մըն ալ
հաստատած էին նայնիսկ. բոլոր խաղացողնե-
րուն հաւասար դրամանիշեր կը բաժնէին որոշ
արժէքով. երբ այս նիշերը ամենքը մէկ ձեռ-
քի մէջ կը հաւաքուէին, խաղը վերջ կը գա-
նէր անմիջապէս, ինչ փափաք ալ ունենային
խաղակիցները շարունակելու համար զայն:
Այս խիստ կանոնադրութիւնը նպատակ ունէր
զսպելու Վերա և Աննա իշխանուհիները, զորս,
խաղի յուզումին մէջ, ոչ մէկ բան կրնար
կասեցնել: Հազուադէպ էր որ ընդհանուր կո-
րուստը հարիւրէն երկու հարիւր բոլորի հաս-
նէր:

Փոքերի միջոցին, Վերա, որ այդ իրիկու-
նը չէր մասնակցեր խաղին, դէպի դարձաւ
կ'երթար, ուր թէյ կը արուէր, երբ սենեկա-
պանուհին կեցուց զայն, խորհրդաւոր երևոյ-

թով մը:

— Ի՛նչ կայ, Տաշա՛, հարցուց իշխանու-
հին, դժգոհ շեշտով մը. իր զարգախուցը մը-
նելով, Ի՛նչ յիմար երևոյթներ կ'առնես: Ի՛նչ
կը գործնես ձեռքերուդ մէջ:

Տաշա սեղանին վրայ դրաւ փոքրիկ քա-
ռակուսի առարկայ մը, խնամով ձերմակ թուղ-
թի մը մէջ փաթթուած և կապուած վարդա-
գոյն նեղ ժապաւէնով մը:

— Յանցանքը իմս չէ, ձերդ վսեմափայ-
լութիւն, կակաղեց ան, պարսաւանքէն կար-
մրած: Ան եկաւ և ինձի ըսաւ...

— Ո՛վ է այդ «Ան»ը:

— Յանձնակատար մը, ձերդ վսեմա-
փայլութիւն:

— Յետո՞յ:

— Գործատեղին եկաւ և այս ծրարը սե-
ղանին վրայ դրաւ. «Ասիկա սւղղակի ձեր տի-
րուհիին յանձնեցէք» ըսաւ ան: — «Որո՞ւ կողմէ»
— «Ամէն բան ըսուած է ծրարին մէջ», պա-
տասխանեց ան, հեռանալով:

— Շուտ հասէք ետեւէն:

— Անկարելի է, ձերդ վսեմափայլութիւն:
Ճաշի առեն էր որ եկաւ, մօտ կէս ժամ ա-
ռաջ, և չհամարձակեցայ խանգարել ձեր
վսեմափայլութիւնը:

— Լաւ: Գացէք:

Մկրտտի հարուածով մը, Վերա կարեց
ժապաւէնը, զոր կողովի մը մէջ նետեց իր
հասցէն կրող թուղթին հետ: Այն ատեն, գը-
տաւ փոքրիկ գոհարատուք մը կարմիր թաւի-
շով, որ կը թուէր թէ սւղղակի գոհարավա-

ճասի մը քովէն կուգար: Բացաւ կափարիչը, որ պայծառ կապոյտ մետաքսով աստառուած էր և նշմարեց սև թուղի մը խորքին վրայ զետեղուած ձուածե սակի ապարանջան մը, որուն տակ դրուած էր խնամով ութը ծալք եղած նամակ մը: Արագօրէն բացաւ զայն, գրութիւնը ընտանի թուեցաւ իրեն, բայց, իբրև ճշմարիտ կին, մէկդի նետեց զայն և սկսաւ քննել նախ գահարեղէնը:

Ապարանջան մըն էր, խառն սակիէ, շատ խոշոր բայց սնամէջ և դուրսէն ծածկուած բոլորովին գէշ յղկուած հին փօքրիկ կարկեհաններով, որոնց միջև զետեղուած էին հինգ շքեղ յղկուած կարկեհաններ, իւրաքանչիւրը սլօանի մը մեծութեամբ, որոնք կը շրջապատէին հին և տարօրինակ փօքրիկ կանանչ քար մը: Վերայի մէկ մեքենական շարժումը ապարանջանը ելեքարական լամբարի յորդ լոյսին տակ բերելով, քարերուն ձուակերպ օղորկ մակերեօր, լուսափայլեցաւ յանկարծ բոսորային խորունկ, ցոլարձակ հիանալի կրակներով: «Արիւն է կարծես» մտածեց վերա, յանկարծ անձկութեան մատնուած:

Յիշեց նամակը, բացաւ և կարդաց հետևեալ տողերը, հրաշալիօրէն գեղազրուած:

«Վսեմափայլ

Խիտ յարգելի իշխանուհի՛

Վերա Նիկոլայէվնա,

«Կը համարձակիմ յարգալից կերպով մողթել ձեզ բարի և ուրախաւ տօն մը, և ձեզի

ղրկել հաւատարիմ հպատակի իմ խօնարհ հարկս»:

— «Ա՛հ, գործեալ այս անձը», մրմնջեց վերա, բոլորովին սրտնեղած: Բայց և այնպէս, շարունակեց իր ընթերցումը:

«Նրբեք թօյլ պիտի չտայի ինքզինքիս որևէ առարկայ մը ընծայել ձեզ, անձնապէս իմ կողմէս ընտրուած, իրաւունք չունիմ, և ասոր համար ոչ ճաշակը ունիմ, ոչ ալ — կը խոստովանիմ — անհրատեշտ դրամը: Մնաց որ, կը կարծեմ թէ աշխարհի մէջ ոչ մէկ գաւձ արժանի չէ ձեզ զարդարելու:

Բայց այս ապարանջանը կը պատկանէր իմ մեծ մօմիս, և, ի վերջոյ, իմ հանգուցեալ մայրս է որ կրած է զայն: Մէջտեղը կը տեսնէք, յղկուեն քարերուն միջև, կանանչ քար մը: Կանանչ կարկեհան մըն է, ամենքէն հազուագիւտը: Մեր ընտանիքին մէջ պահուած հին աւանդութեան մը համաձայն, այս ազնիւ քարը յատկութիւնն ունի զինքը կրօղ կիներուն հեռատեղութիւն տալու և անոնց միտքէն շարադէտ մտածումները վտնելու, և այլ մարդերը շարաշար մահէ պահպանելու:

Բոլոր քարերը առնուած են արծաթէ հին ապարանջանէ մը և ասոր վրայ գրուած են, զոր, վստահ եղէք, ոչ օք գործածած է:

Ի ուր կրնաք նետել այս ծիծաղելի խաղալիկը կամ նուէր ընել զայն, որու որ կ'ուզէք: Ինձ համար բաւական պիտի ըլլայ զիտնալ թէ ձեր ձեռքերը գպած են ասոր:

Կ'ողայեմ, որ չվշտանաք ինձմէ: Կը կորմրիմ՝ յիշելով եօթը տարի առաջուան իմ ժը-

պրհուկութիւնս, երբ դեռ դեռաւոր աղջիկ էիք և ես համարձակեցայ անմիտ և անհիշեթ նամակներ գրել, և նայնիսկ պատասխան մը սպասել այս բանդագուշանքներուն: Հիմակ, այլեւս անսահման յարգանք մը միայն կը տածեմ ձեզի հանդէպ, յաւէրժական հիացում մը և սարուկի անձնուիրութիւն: Ամէն վայրկեան ձեր երջանկութիւնը միայն կը մաղթեմ և կը հրճուիմ ձեր բախտաւորութեամբ: Ոտրապէս կը խոնարհիմ մտովի այն առարկաներուն առջև, որոնց վրայ կը նստիք դուք, տախտակածածին առջև, զոր սաքերով կը կոխատէք, ծառերուն առջև, որոնց կը քսուիք անցնելու առեն, սպասուհիին առջև, որուն կը խօսիք: Չեմ նախանձիր այլեւս ոչ մտորոց, ոչ ալ իրերուն:

Անգամ մըն ալ ձեր ներողամտութիւնը կը խնդրեմ այն նեղութեան համար, զոր այս երկար ու անօգուտ նամակը կը պատճառէ ձեզ:

Ձեր անձնուէր ծառան մինչև մահ և անկէց ալ անդին»:

Կ. Ս. Ժ.

«Պէ՛տք է այս բանը վատխային ցոյց տալ, թէ չէ: Եւ ե՛րբ, Անմիջապէ՛ս թէ հրաւիրեալներուն մեկնումէն ետք, Աւելի լաւ է ետքը, որովհետեւ հիմակ թէ ինքզինքս ծիծաղելի պիտի գործնէի և թէ այս դժբախտը»:

Այսպէս կը մտածէր իշխանուհի Վերա. և սակայն իր ակնարկները չէին կրնար զատուիլ այն հինգ արիւնտ բոցերէն, որոնք կը պսպղոյին հինգ կարկեհաններուն խորքերուն մէջ:

VI

Գնդապետ Փոնսմարիով պատրուակելով թէ ոչ մէկ բախտախաղ կը սիրէր և համեմատաբար միայն Ուիսքն էր որ աղէկ գիտէր, երկար խնդրանքներու տեղի տուաւ, մինչև որ հաւանեցաւ փօքէր խաղալու: Հարկ եղաւ նախ անոր սորվեցնել խաղին կանոնները, բայց այնքան շուտ վարժուեցաւ, որ կէտ ժամ ետք, բոլոր նիշերը կը դիզուէին իր առջև:

— Իսկապէս թոյլաարելի չէ՞, գօչեց Աննա զաւեշտական խօսութեամբ մը: Մեզի ժամանակ իսկ շտուիք յաւազումներ օւնենալու:

Հրաւիրեալներէն երեքը, Սփիէչնիքով, գնդապետը և փոխ-կառավարիչը, կանոնապահ գերման, անմիտ և ձանձրացուցիչ, այնքան շափուած-ձեւուած մարդիկ էին որ Վերա չէր գիտեր թէ ի՛նչպէ՞ս զուարճացնէ զանոնք: Հաւաքեց զանոնք կիւստով Իվանովիչի հետ Ուիսքի տեղանի մը շուրջ: Հեռուէն, Աննա, ինչան շնորհակալութեան, աչքերը վար ըրաւ և իր քոյրը հասկցաւ, առանց դժուարութեամբ: Ամէն մարդ գիտէր թէ, երբ կիւստով Իվանովիչ խաղաթուղթերէն տարուած չէր, ամբողջ երեկոյթին կը սլքակար իր կնօջ շուրջը, որուն սրտնեղութիւն կը պատճառէր իր խաղաղաւէտ ժպիտովը, որ երեւան կը հանէր փատած աղաթները իր սերուականի դէմքին վրայ:

Այժմ երեկոյթը կը սահէր արագ ու սգե-
 ւոր, առանց սրէէ բռնադատութեան: Վասի-
 սուշօք, Ճէննի Րայթըրի ընկերակցութեամբ,
 կիսաձայն երգեց իտալական ժողովրդական
 քանցօնեքներ, և Ռիւպինշթայնի արեւելեան
 մեղեդիները: Տկար ձայն մը սենէր, բայց
 ճիշդ, ճկուն և հանելի հնչականութեամբ:
 Պատուական երաժիշտ, Ճէննի Րայթըր միշտ
 հաճօյքով կ'ընկերակցէր անոր: Մնաց որ,
 կ'ենթադրէին թէ ան կը դարպասէր իրեն:

Անկիւն մը, խշտեակի մը վրայ, Աննա կը
 սիրտբանէր հուտարին հետ: Վերա անոնց մօ-
 տեցաւ և ականջ տուաւ ժպտելով:

— Ոչ, ո՛չ, մի խնդօք, կ'ըսէր Աննա,
 ընկճելով սպան, իր թաթարական սիրուն աչ-
 քերուն յարձակողական բացխփումներովը:
 Անշուշտ տաժանելի աշխատանք մը կը նկա-
 տէք ձեր գումարատակին գլուխն անցած ճախ-
 րելը և վազքերու ընթացքին խոչընդոտներու
 վրայէն ցատկելը: Մեր մտահոգութիւնները
 այլապէս լուրջ են: Մտիկ ըրէ. բովայոյա կազ-
 մակերպեցինք վերջերս: Կը կարծես թէ դիւ-
 րի՛ն գործ էր: Ո՛ւհ, Ահագին բազմութիւն մը,
 ծխալից սրահ մը, խմբակ մը դանապաններու,
 սայլօրդներու և Աստուած գիտէ դեռ ի՛նչ ան-
 հատներու, որոնք գանգաւաններով և պահանջ-
 ներով հողինիս կը հանէին... Եւ ամբողջ օրը
 ատքի վրայ... Եւ այժմ նստագահանդէս մը
 սենինք, ի նպաստ մտաւորական աշխատաւո-
 րուհիներու, և յետոյ ազատ պարահանդէս մը...

— Որուն մէջ, կը յուսամ պիտի չմերժէք
 ինձի մագուրքա մը շնորհել, ընդմիջեց Պախ-

թինօքիի, թեթեւակի խոնարհելով և խթան-
 ները շաշեցնելով իր թոսին տակ:

— Շնորհակալութիւն... Բայց իմ մեծագոյն
 հոգս, մեր ապաստարանի խնդիրն է: Կը
 հասկնաք. յետի աղաքներու ապաստարան մը:

— Արդարեւ. Խիտա գուարճալի ըլլալու
 է ատ:

— Կը հաճի՞ք լուել: Ի՛նչպէս կրնաք ծի-
 ծաղիլ այդպիսի խնդիրներու մասին: Մեր
 տեղը դրէք ինքզինքնիդ: Մենք կը փափա-
 քինք հաւաքել այս գոթախտ փոքրիկները,
 որոնք փճացած են գէշ օրինակներով կամ
 գոթախտ ժառանգականութեամբ մը, կը փա-
 փաքինք գուրգուրանք և լու վերաբերում
 ցոյց տալ անոնց...

— Հը՛, ըրաւ հուտարը:

— ... Բարձրացնել անոնց բարոյականը,
 անոնց հոգիին: Խորը արթնցնել տարտականու-
 թեան զգացումը... Կ'ըմբռնէ՞ք զիս: Լա՛ւ
 սուրեմն: Երեւակայեցէք թէ, հարիւրաւոր և
 հազարաւոր մանուկներուն մէջ զորս ամէն օր
 մեզ կը բերեն, մէկ հատ իսկ փճացած չկայ:
 Երբ ծնողներուն կը հարցուի թէ իրենց տղան
 յոռի է, անոնք կը վշտանան: Մեր ապաս-
 տարանը բացուեցաւ, ամէն բան պատրաստ
 է, և ոչ մէկ աշակերտ ունինք: Կ'ուզենք
 տարգև մը տալ այն իւրաքանչիւր յոռի մա-
 նուկին համար, որ մեզի կը յանձնուի:

— Ի՛նչ հարկ տարգևի, Աննա նիքօլա-
 յեմնա, ըսաւ լրջօրէն հուտարը, զիս ասէք,
 առանց փոխարինութեան: Պատուոյ խօսք, որ
 ոչ մէկ տեղ կրնաք աւելի գէշ աղայ մը գանել:

— Լսեցէ՛ք: Մտրգ չի կրնար լրջօրէն խօսիլ ձեզի հետ, պատասխանեց ան բարձրաձայն ծիծաղի մը մէջ, աչքերը պայտուռ, ծռելով խշտեակի յենարանին:

Բոլորակ մեծ սեղանի մը առջև նստած, իշխան Վասիլիի Լվովիչ իր քրոջ, Անասովի և քենեկալին կը ցուցնէր ընտանեկան ալպօմ մը, որ իր կողմէ երգիծական գծագրութիւններով զարդարուած էր: Չորսն ալ այնքան սրտանց կը խնդային, որ հրաւիրեալներէն անոնք որ խաղաթուղթ չէին տաած, շատ չանցած անոնց միացան:

Այս ալպօմը լրացուցիչը, պատկերազարդուած կը կազմէր իշխան Վասիլիի երգիծական պատմութիւններուն: Անխռով պաղարիւնութեամբ մը, ան ցոյց կուտար, օրինակ, «Քաջարի գօրավար Անասովի սիրային սխրագործութիւնները Թուրքիոյ, Պուկարիոյ եւ այլ վայրերու մէջ», «Պննասեր Նիկոլա Պուլաթ Թուկանովսքիի արկածները՝ Մօնթե Քարլոյի մէջ» եւ այլն...

— Եւ այժմ, տիկիներ և պարոններ, դուք պիտի տեսնէք մեր սիրեցեալ քրոջ՝ Լիսլամիլա Լվովիչայի մէկ կարծ կենսագրութիւնը, յայտարարեց ան, հեզնական արագ տկնարկ մը ձգելով իր քրոջ վրայ: Առաջին մաս. — Մանկութիւն. «Մանուկը կը մեծնար, և զայն կը կոչէին Լիմա»:

Ալպօմի մէկ թերթին վրայ, կօշտ և գիտաւորեալ կերպով մանկուսական գիծերով գրծագրութիւն մը փքրիկ աղջիկ մը կը ներկայացնէր, որուն դէմքը, թէև կիսադէմով աըր-

ուած, սակայն երկու աչքեր կը կրէր, և որուն տարածուած բազուկները տարանջատ մասներ ցոյց կուտային, մինչդեռ երկու կտարուած գիծեր, սրունքներու նման դուրս կ'ելլէին շրջագգեստէն:

— Ոչ ոք զիս Լիմա կոչած է դիտել տուաւ Լիսլամիլա Լվովիչա:

— Երկրորդ մաս: Առաջին սէր: Հեծելազօրաց Դպրոցէն աշակերտ մը, ծնրագրած դեռատի Լիմայի առջև, անոր կ'ընծայէր իր շորադրած մէկ բանաստեղծութիւնը, ուր տառեակ ճշմարիտ մարգրիտներ կը փայլէին. «Ոտքըդ քու սիրուն՝ ոտքդ աստուածային, Յոյց կուտայ, քե դուն երկինքէն կ'իջնես»:

Սրունքի մասին հաւատարմօրէն նայնը կը կրկնէ:

— Հոս երիտասարդը կը համոզէ անմեղ Լիման փախչիլ հայրենի տունէն: Ահա տառանգուածը: Եւ վերջուպէս տագնապալի վայրկեանը. — Հայրը, զայրացած, կը հասնի փախստականներուն ետևէն: Փքրօզի սիրահարը կը թողու քաղցր Լիման գաշտին մէջ.

«Ժամ մը կորսնցուցիր, փուտրա քսելով, Եւ ահա հայրդ մեզ կ'հետապնդէ. Կարգադրէ գործը, հետը դո՛ւն մինակ. Իսկ ես կը պահուիմ, քառուտներուն մէջ...»

«Օրրորդ Լիմայի Պատմութիւնը»ին կը յաջորդէր նորավէպ մը՝ «Իշխանուհի Վերան եւ սիրահար հեռագրող պաշտօնեան» խորագրով:

— Այս յուզիչ քերթուածը գրիչով և գուծաւոր մատիտով պատկերազարդուած է տակալին, բացատրեց լրջօրէն Վասիլիի Լվովիչ,

բնագիրը պատրաստութեան մէջ է :

— Ահ, ահ, գիտե՛լ տուաւ Անոսով, նորութիւն մըն է աս, ես չէի գիտեր զեռ այս պատմութիւնը .

— Ամենավերջին նորութիւնը, լայս տեսած առաջին օրինակը .

Վերա թեթեակի անօր ուսին դպաւ .

— Աւելի լաւ է մէկ կողմ թողուս ադ, ըսաւ ան . Բայց կամ Վասիլիի Լվովիչ չիմացաւ իր խօսքերը կամ անոնց ճշմարիտ իմաստը չհասկցաւ .

— Ասոր սկիզբը նախապատմական ժամանակներուն մէջ ծագում կ'առնէ : Մայրեան գեղեցիկ առաւօտ մը, Վերա անուն գեռատի աղջիկ մը նամակ մը կը ստանայ, որուն ճակատը զարդարուած է մնջող աղաւնիներով : Ահաւասիկ նամակը և ահաւասիկ աղաւնիները .

«Նամակը կը պարունակէ սիրային բոցակէզ յայտարարութիւն մը, կանոնաւորապէս գրուած, հակառակ ուղղագրական բոլոր կանոններուն : Ահա սկիզբը . «Հեշտալի խտրաչառի, գուն իմ կուրծքիս մէջ յարուցիր փոթորկալից և յորձանուտ բոցի ծով մը : Ինչպէս թունաւոր օձ մը, քու ականարկդ իր խայթոցը մխեց իմ բզքառած հոգիիս մէջ, և այլն . . . » : Վերջաբանը աւելի համեստ է . «Հեռագրական խեղճ պաշտօնեայ մը, իմ զգացումներս վայել են սակայն Միլօրդ ձօրճի ») .

*) Հերոսը Ռուս ժողովրդական գրքի մը «Միլօրդ ձօրճի արկածները», որուն անձնաւորութիւնները կը կապկեն բարձր դասու լեզուն :

Վերայի սիրտը ծակուած է (ահա սիրտը, ահա սլաքը), բայց իրրև բարեկիրթ անձ, անկը փութայ նամակը ցոյց տալ իր ծնողքին ինչպէս նաև իր նշանածին ու մանկութեան բարեկամին, երիտասարդ ու գեղեցիկ Վասիլա Շէինի : Ահաւասիկ տեսարանը, զոր յետագային պիտի բացատրէ, անշուշտ, պատշաճ բնաստեղծութիւն մը .

Վասիլա Շէին Վերայի կը վերագործնէ նշանախօսութեան մատանին . «Չեմ ուզեր մնաքել քու երջակութեանդ, կը հեծեթէ ան, բայց կ'աղաչեմ որ չափազանց փութկոտ որոշում մը չտաս : Խորհրդածէ, քննէ քու և անօր զգացումները : Խեղճ մանուկս, դուն կ'անգիտանաս կեանքը և կը տարուիս բոցէն, ինչպէս թիթեռնիկ մը : Իսկ ես, աւա՛ղ . . . ես գիտեմ աշխարհի պաղտութիւնն ու կեղծաւորութիւնը : Իմացիր որ հեռագրողները այնքան նենգաւոր են որքան հրապուրիչ : Ինոնք անսահմանելի հաճօյք մը կը զգան, անմեղ զոհ մը բռնելով իրենց ամբարտաւան գեղեցկութեան և կեղծուած զգացումներու թակարդին մէջ, և յետոյ հեզնելալ զայն, անգթօրէն :

Կ'անցնի տարի մը, Տարուած յորձանքէն վալօին, որ կեանքն է, Վերա կը մտնայ իր վրայ սքանչացողը և կ'ամուսնանայ երիտասարդ ու գեղեցիկ Վասիլայի հետ, բայց հեռագրողը չի մոռնար զայն : Իբր ծխան մաքրող ծպտուած, և քրտնաթաթախ, ահաւասիկ աններս կը մանէ, իշխանուհի Վերայի զարդախուցը : Ինչպէս կը տեսնէք, իր մատներուն և շրթունքներուն հետքերը ամէն տեղ կը նըշ-

Մարուին . գորգերուն վրայ , բարձերուն , քրահակներուն և նայնիսկ տախտակամածին վրայ .

Ահա առիկ ան դարձեալ օր , գեղջկուհիի հագուստ հագած , ծառայութեան կը մանէ իբրև աման լուացող . բայց խոհարար Լիւքի ծայրայեղ բարեացակամութիւնը փախուստ տալու կը հարկադրէ զայն .

Ահա ան յիմարանցի մը փէջ . — Հոս վանական կը դառնայ , բայց չի վազրիր Վերայի տենչավառ նամակներ զրկելէ ամէն օր . Մելանի բիծերը իր արցունքները կը ներկայացնեն :

Վերջապէս կը գտնենք զայն իր մահուան անկողինին մէջ , երբ Վերայի կը կտակէ իր համազգեստ թիկնոցակին երկու կոճակները և անուշահոտութեան օրուակ մը , իր արցունքներովը լեցուած . . .

— Ո՞վ թէյ կ'ուզէ , հարցուց Վերա նիկոլայիէ վնա :

VII

Աշնանային երկարատև վերջալոյսը կը մեռնէր . Միրանի վերջին երիզը , նեղ ճեղքուածք մը որ երկիրն ու գորշագոյն ամպերը կը զատէր իրարմէ , անհետացաւ հորիզոնի ծայրը : Բիշ եաքը այլևս չնշմարուեցաւ ոչ երկիրը , ոչ ծառերը , ոչ երկինքը : Բայց խոշոր սասողեր կը շողշողային մութ գիշերին մէջ և փարօսը օդին մէջ կ'արձակէր կապոյտ լոյսի

ցայտք մը , որ կարծես թէ կը ծաւալէր երկնային գմբէթին վրայ , միգամածային ալիքի մը պէս : Գիշերային թիթեռնիկները կը բախէին լամբարներու տպակիէ գունդերուն , Մութին և զովութեան մէջ , ծաղկանոցի ծաղիկները ալ աւելի թափանցող բուրմունք մը կ'արձակէին :

Սփիէշնիքով , փոխ-կառավարիչը և գնդապետ Փոնտմարիով երկար ժամանակէ ի վեր մեկնած էին , խոստանալով կառքը ետ զրկել զօրավարը տանելու համար . Միւս հրաւիրեալները տեղաւորուած էին դարատափին վրայ : Հակառակ Անոսովի բազոքներուն , երկու քոյրերը անոր հագցուցած էին իր լօղիկը և սրունքները փաթաթած էին ճամբորդութեան փաթոյթով մը : Իր առջևն ունէր շիշ մը Պուակօնբըի հին գինի (pommard) , իր նախընտրած գինին , և թոյլ կուտար որ սպասարկեն իրեն Վերան ու Աննան , օրօնք նստած իր քովը , կը լեցնէին իր գաւաթը թանձր և ծանր հեղուկով , պանիրի շերտեր կը կտրէին իրեն , իր սիկարէթները կը վառէին և այլն . . . Մեր զինւորը կ'ուրախանար :

— Այո՛ , ահա առիկ աշունը , աշունը , աշունը , կը մբմնջէր ան , նայելով մոմերու բոցին և մտածկոտ կերպով զլուխը երեբցնելով : Աշունը . . . Ափսո՞ս : Հարկ պիտի ըլլայ օր մեկնիմ ես : Գեղեցիկ օրերը նոր կը սկսին միայն : Լաւ պիտի ըլլար հոս մնալ ու տարիլ ծովին եզերքը , խաղաղութեան և լաութեան մէջ :

— Իսկ ո՞վ կ'որդիլէ ձեզ մնալէ , մեծ հայր :

— Անկարելի է սիրելիս , անկարելի , Պաշ-

տօնս... Արձակուրդս կը լմննայ... Սակայն
քանչեւի պիտի ըլլար... Ինչպէս կը բուրում-
նաւէտեն վարդերը... անոնց բուրմունքը մին-
չև հոս կը հասնի: Եւ այս ամառ, ամառը
միջոցին, ոչ մէկ ծաղիկ կը բուրէր, բացի ամ-
քասիաներէն, որոնք շաքարեղէն կը հասին:

Վերա երկու վարդեր անուանուած անօթի մը
մէջէն, մէկը միսի գոյն և միւրը՝ կարմրա-
փայլ, և զանոնք անցուց զօրավարին լամ-
բակին: — Ենթահակալ եմ, Վերոյքա, Անասով
գլուխը հակեց իր լօղիկին մէկ կողմը, շնչեց
ծաղիկներու բուրմունքը և ժպտեցաւ յանկարծ
ծերունիի բարի ժպիտով:

Կը յիշեմ թէ օր մը, կ'անցնէի Պուրէշի
փողոցներէն, ուր հաստատուած էինք, Վարդի
զօրաւոր բուրմունք մը ուղադրուած ինչ
լեցուն, օրով իմ կարծե-
ներս կ'օծէին իրենց կօշիկները և հրացանի
տախտակները: «Աստի՛նչ գտած էք», հարցու-
ցի անոնց: «Աստուած գիտէ թէ ինչ իւր, ձերդ
բարձրապատուութի՛ւն: Ուզեցինք մեր փո-
խինդը համեմել անով, բայց հակառակ օր
չափազանց լաւ կը բուրէ, այս անպիտանը
մարդուն բերանը կը կծուրծեցնէ»: Մէկ բուպ-
լիի փոխարէն սիրայօժար ինծի ձգեցին թան-
կագին սրուակը, արդէն իսկ կէս մը պարապ,
թէև անօր պարունակութիւնը կրնար դեռ
քան տուքաւ արժել: Զինուորները՝ այս շա-
հէն հրապուրուած, ակնկալեցին: «Եթէ կ'ու-
զէք, ձերդ բարձրապատուութիւն, ահաւասիկ

նաև թրքական ուղուներ, ի զօր բփեցինք
զանոնք, կակուղցնելու ոչ մէկ միջոց: Եւ
ինծի երկարեցին պարկ մը... սուրճի հատիկ:
«Է՛հ, ըսի անոնց, ասիկա թուրքերու կերա-
կուր է և ոչ թէ զինուորներու»: Բարեբախ-
տաբար, գողափարը չէին սենցած ափիօնի
գնդիկներ ճաշակելու, որոնցմէ քանի մը հատ
տեսայ հոս հոն, ցեխին մէջ ճզմուած...

— Մեծ հայրիկ, հարցուց Աննա, ան-
կեղծօրէն ըսէք մեզ, վախցած էք երբեք
կռիւի մը մէջ:

— Այո և ոչ, Անիչքա, որքան ալ զար-
մանալի թուի ասիկա, անշուշտ, վախ ունե-
ցած եմ: Ով որ կը պարծենայ թէ երբեք չէ
վախցած գնդակներէն, խանգարուած կամ
սնապարծ մէկն է: Ամէն մարդ կը վախնայ,
միայն, ոմանք գիտեն զսպել ինքզինքնին իսկ
ուրիշները՝ ոչ: Եւ գիտե՛՞ս, եթէ վախը միշտ
միևնայն լմնայ, զսպուծը կ'աւելնայ սովո-
րութեամբ, և ա՛յ է որ հերոսներ և քաջա-
սիրտներ կը կազմէ: Սակայն, կը խոստովա-
նիմ թէ օր մը մահացու սոսկում մը ունեցած
եմ:

— Պատմեցէք մեզ ասիկա, մեծ հայրիկ,
աղաչեցին երկու քոյրերը, մէկ բերան: Ին-
նոնք դարձեալ ունկնդրեցին Անասովի պատ-
մութիւնները այնքան խանգավառութեամբ,
որքան երբ փոքր էին: Իննան նայնիակ, ակա-
մայօրէն մանկուսեակ շարժուածով մը, ար-
մուկներով կաթնեցաւ սեղանին և կզակը ա-
ռաւ ափերուն մէջ: Մանկական հրապոյր մը
կ'զեարէր զօրավարին զանգաղ ու միամիտ

պատմութիւնները, պատերազմի յիշողութիւններ, որոնք կ'ազնկոչուէին անհեթեթ, ձախարհ, գրքաւնակ և կարծես հին ու սիրելի օրինակի մը վրայ ձեւաւած դարձուածքներու միջոցով:

— Պատմութիւնը շատ կարճ է, յարեց Անտոնով: Շիփկայի վրայ էր, ձմեռը, գլխուստացած ճմլումէն ետք: Չորս հագիով կը բռնակէինք տան մը մէջ, Նւ ահա գեղեցիկ առաւօտ մը արթնցայ, համազուած թէ ես ժաջչէի այլևս, այլ Նիկօլա, և ոչ մէկ բան կրնար ետ կեցնել զիս անկէ. ի վերջոյ, շփօթ կերպով հասկնալով որ միտքս կը թնդի, գլուխս ջուրին մէջ մխրճեցի և վերստացայ բանակաւնութիւնս:

— Ի՞նչ նուանումներ ըրած ըլլալու էք, իաքով Միխայիլովիչ, սպրդեցուց Ճէննի Րայթըր, որովհետև անտարակոյս շատ գեղեցիկ էիք ձեր երիտասարդութեան:

— Բայց մեծ հայրիկը զեա շատ գեղեցիկ մարդ է, գոչեց Աննա:

— Ես երբեք գեղեցիկ մարդ մը չեմ եղած, ընդդիմաբանեց խաղաղօրէն Անտոնով, Սակայն զիս չէին արհամարհեր, Այսպէս, Պուլքրէչի անդրադասնալով, հոն խիստ յուզիչ արկած մը սենեցած եմ: Երբ քաղաք մտանք, ի պատիւ մեզի, մեծ հրապարակին վրայ, հրետանիի համազարկ մը արձակուեցաւ, որ շատ մը ապակիներ խորտակեց: Սակայն այն պատուհանները, որոնց մէջ ջուրի գաւաթներ զեռեղուած էին, անմլտա մնացին, Նւ զիտէ՛ք թէ ի՞նչպէս տեղեկացայ այս մտնրամասնու-

թեան: Հասնելով այն զօրակայանը, որ ինծի յատկացուած էր, պատուհանի եզերքին նշմարեցի փոքրիկ և ցածուկիկ վանդակ մը, որուն վրայ դրուած էր ապակեայ խոշոր ընդունարան մը, թափանցիկ ջուրով լեցուած, ուր կարմիր ձուկեր կը լողային. ասոնց մէջ դեղձանիկ մը կը սիգար փոքր տախտակի մը վըրայ, Դեղձանիկ մը ջուրի՛ն մէջ, ապշեցայ, բայց, յետոյ, իրերը աւելի մօտիկէն քննելով, տեսայ որ արտաքին յատակը անամէջ էր և այնքան խոր կերպով կը մտնէր ամանին մարմնին մէջ որ, թուշունը կրնար դիւրութեամբ թռչկօտիլ հոն և թափի: Հարկազրուեցայ ընդունիլ իմ օրատեսութեանս պակասը:

Ներս մտնելով, բնակութեան ամբողջ տուի հմայիչ պուլկարուհիի մը, և անոր հարցուցի թէ ինչո՛ւ համար թնդանօթաձգութիւնը խնայած էր իր պատուհաններուն: Ինծի պատառխանեց թէ ջուրին պատճառով և բացատրեց ինծի միւսայն ժամանակ դեղձանիկի քրուակին գաղտնիքը: Ոտակցելով մէկտեղ, մեր ակնարկները իրարու հանդիպեցան, մեր միջև ելեքարական կայծի մը պէս բան մը տնցաւ, և այս գեղուհիին հանգէպ յանկարծական, բուռն և անդիմադրելի տարփանք մը սենեցայ:

Ծերունին լռեց և յամբօրէն պարպեց իր գաւաթը:

— Անշուշտ, ի վերջոյ, յայտնեցի՞ք ձեր սէրը, հարցուր յայնակահարուհին:

— Հըմ... անտարակոյս: Բայց լուռ բա-

ցատրութիւն մը եղաւ. Ահա թէ ի՛նչպէս պատահեցաւ տա...

— Մեծ հայրիկ, կը յուսամ թէ մեզ չպիտի կարմրեցնես, ընդմիջեց Աննան, շարաճճիօրէն խնդալով.

— Ոչ, ոչ, մեր վէպը բոլորովին պատշաճ եղաւ. Պէտք է ըսեմ ձեզ թէ, մեր բանակաւորներուն ընթացքին, մենք ամէն տեսակ մարդոց կը հանդիպէինք. մինչդեռ Պուքրէշի մէջ, իսկոյն այնպիսի մտերմութիւն մը ունեցանք բնակիչներուն հետ որ, երբ գեղեցիկ օր մը, սկսայ ջուլթակ նուագել, դեռատի ողջիկները անմիջապէս արդուզարդ ըրին և պարելու վազեցին. և ասիկա առօրեայ սովորութիւն մը դարձաւ:

Իրիկուն մը, երբ լուսնի լոյսով կը պարէին, մտայ այն նախասենեակը ուր իմ պուկարուհիս պահուրտած էր: Զիտ նշմարելով, ձեռքս թէ չօրցած վարդերու թերթեր կը փրցնէ, օրոնցմէ, անցողակի ըսեմ թէ, այնտեղի մարդիկը ամբողջ պարկերով կը հաւաքեն. Բայց գրկեցի զայն իր ամբողջ հասակովը, սեղմեցի կուրծքիս և համբուրեցի բազմաթիւ անգամներ...

Այն օրէն ի վեր, անմիջապէս օր լուսինը կ'երևար առանդազարդ երկինքին մէջ, կ'երթայի իմ սիրելիիս քովը և անոր ընկերակցութեամբ կը մոռնայի օրուան բոլոր հոգերը: Երբ հարկադրուեցայ պատերազմի մեկնիլ, յաւէրժական սէր սելիսեցինք իրարու և բաժնուեցանք իրարմէ ընդմիջա:

— Ա՛յս է բոլորը, ըսաւ Լիսևամիլա Լը-

վոյնա, բալորովին յուսախաբ:

— Աւելի ի՛նչ կ'ուզէք, պատասխանեց զօրավարը:

— Ներեցէք, Իտքով Միխայիլովիչ, բայց այդ տեղ ի՛նչ սէր կը տեսնէք, զօրակայանի պարզ աղկած մըն է տա:

— Անկեղծօրէն խօսելով, իրաւ որ, չգիտեմ թէ սէ՛ր էր ան թէ ուրիշ զգացում մը:

— Ուրեմն ունեցած չէ՞ք երբեք ճշմարիտ սէրը: Ըսէ տեսնենք, այն սէրը որ... որ... մէկ խօսքով, մաքուր, նուիրական, յաւիտենական սէր մը... Երբեք չէ՞ք սիրած:

— Է՛հ, ինչ ըսեմ ձեզ, եզրակացուց Անտոնով ստքի ելլելով, քանի մը վայրկեան վարանումէ ետք: Անշուշտ չեմ սիրած. Նախ և առաջ, ժամանակ չեմ ունեցած. երիտասարդութիւնը, տօնը, թղթախաղը, պատերազմը... Կը կարծէի թէ երբեք վերջ չունի կեանքս, երիտասարդութիւնս, առողջութիւնս: Եւ յետոյ, գեղեցիկ օր մը, նշմարեցի թէ սուերակ մըն էի այլևս... Եւ հիմակ, վերջապէս, զիս վար մի դներ: Մնաք բարով... Հուսար, ձայն տուաւ ան Պախիինսքիի, գիշերը առէ, ընդառաջ երթանք մեր կառքին:

— Ես ձեզի պիտի ընկերանամ, մեծ հայրիկ, ըսաւ Վերա:

— Ես ալ, փութաց տւելցնել Աննա:

Գուրս ելլելէ առաջ, Վերա մօտեցաւ իր ամուսինին և ըսաւ անոր ցած ձայնով.

— Նայէ սեղանիս գարակին մէջ, Գոհարատուի մը պիտի գտնես հոն և մէջը նամակ մը. կարգա՛:

VIII

Աննա և Պաթիսթիսքի առաջ անցան, և քսան քայլ ետեէն Վերան, բազուկը զօրավարին տուած: Գիշերը այնքան մութ էր որ հարկ եղաւ խարխափելով քալել մինչև որ իրենց աչքերը, լոյսէն մութ յանկարծակի անցքէն մթազնած, վարժուեցան թանձր խաւարին: Անտոզ, որ, հակառակ իր տարիքին, ապշեցուցիչ սրառեցութիւն մը պահած էր, հարկադրուեցաւ օգնել իր ուղեկցուհիին: Ատեն ատեն, իր լայն ու պող ձեռքը քնքուշօրէն կը փայփայէր Վերայի ձեռքը, որ թեթեակի կը յենուր իր թեղանիքի մէկ ծալքին:

— Այս Լիուամիլա Լվուլան շատ ծիծաղելի է, ըսաւ յանկարծ զօրավարը, կարծես բարձրաձայն հետեւելով իր մտածումներու ընթացքին: Դանի անգամ այս դիտողութիւնը ըրած եմ.— երբ կին մը, — մանաւանդ այրի մը կամ ծերացած աղջիկ մը — յիսունի կը մօտենայ, բացարձակապէս հարկ է որ ան ուրիշներու սէրերուն շուրջը գտնայ, կամ անձնատուր կ'ըլլայ լրտեսութեան, չարախօսութիւններու, բամբասանքներու. կամ մէջտեղ կ'իյնայ կազմակերպելու համար իր մերձաւորին երջանկութիւնը. կամ հասարակ տեղիքներ կը թափէ սիրոյ վեհութիւններուն վրայ. Գուով ինծի, ես կը կարծեմ թէ մեր գարունայլեւ սիրելի չեն դիտեր. Ճշմարիտ սէր չեմ

տեսներ: Թէև իմ ժամանակիս ալ ես չեմ տեսած զայն:

— Ինչե՛ր կ'ըօէք, մեծ հայրիկ, առարկեց մեղմօրէն Վերան, թեթեակի սեղմելով անոր թևը: Ինչօ՛ւ այս զրպարտութիւնը, Ամուսնացած չէի՞ք: Ըսել է թէ սիրած էք ուրեմն:

— Ատիկա բացարձակապէս բան մը ըսել չէ, սիրելի Վերոյքա: Գիտե՛՞ թէ ինչպէ՞ս մուսնացայ ես: Գեղեցիկ օր մը, բանուեցայ գեղեցիկ և թարմ չարածնի աղջկան մը. կուրծքեր՝ օրոնք դուրս կը ցայտէին պարեգօտին տակէն, շնչելու ատեն, երկար թարթիչներ՝ զորս կը խոնարհեցնէր կարմրելով. թարմ երեսներ, ճերմակ, անմեղ պարանոց մը, և քաղցր ու գիրուկ ձեռքեր: Ստատնա՛ն տանի զիս: Եւ հայրիկն ու մայրիկը, օրոնք մեր շուրջը կը սլքական, դուռներէն մտիկ կ'ընեն, և արտոււմ նայուածքներ կը ձգեն վրաս, հաւատարիմ գանգրահերի նայուածքներ: Եւ ամէն մէկ այցելութեանս, թէյի ժամուսն, իր ոտքը ինծի կը դաչի, իրիւ թէ սխալամբ, և հրաժեշտ տունելու ատեն, արագ ու խուսափուկ համբոյրներ կը փոխանակենք: Մէկ խօսքով, ահա բանուած եմ. «Սիրելի նիքիթա Անտոնովիչ, եկած եմ ձեր աղջկան ձեռքը խնդրելու, հրեշտակային էակ մըն է»: Եւ հօրը աչքերը լեցուած են արդէն և կը բանայ թեւերը ինծի: «Սիրելի բարեկամ, Ամէն բան գուշակած էի, երկար ատենէ իվեր... թող Աստուած օրհնէ ձեզ: Բայց մանաւանդ գուրգուրացէ՛ք այս գանձին վրայ»: Եւ երեք ու

միտ ետք «սիրելի գանձը» ճմռթկուած այգա-
 զգեստ մը կը քաշկառէ կրնկամաշ մուճակնե-
 բու վրայ, չի սանտրեր երբեք իր հազուադիւս
 մագերը, թուղթերով գանգրուած, լրատար-
 ներու հետ խօսքի կը բանուի, խոհարարուհիի
 մը պէս, իսկ, սպաներուն հետ, ծամածաւթիւն-
 ներ կ'ընէ, կը շողակրատէ, կը ծեթեւեթէ, աչքե-
 րը կը դարձնէ. եւ ամէնէն զայրացուցիչը՝ իր
 անիծեալ մենամուտութիւնն է զիս ամէնուն ազիւ
 կանչելու. «Ժաք», քիթէն խօսելով և բառը եր-
 կարելով, նայէ, «ապէս», «Ժա-ա-ա-ք»: Մտխաղ,
 գլուխ բռնող, աղտոտող, անյագ, եւ կեղծ
 աչքերով, յաւերժօրէն կեղծ... Հիմակ այս
 բալորը անցած է, տառապանքը մեղմացած է,
 բթացած. և նոյնիսկ երախտագիտութիւն կը
 զգամ միայն այս թափառիկ դերակատարու-
 հիին հանգէպ... Բարեբախտաբար զաւակներ
 չունէինք...

— Ներեցի՞ք անոնց, մեծ հայրիկ.

— «Ներեցիք»ը ճիշդ բառը չէ. Վերոյքա.
 Սկիզբները կասողած էի. եթէ անոնց հանդի-
 պած ըլլայի, անտարակոյս սպաննած էի զա-
 նոնք: Եւ յետոյ, քիչ քիչ, կատաղութիւնս
 իջաւ և, ի վերջոյ, արհամարհանքի փոխուեցաւ:
 Եւ այսպէս աւելի լաւ է: Փառք Աստծոյ,
 անօգուտ տեղը արիւն չթափեցի, և խուտ-
 փեցալ մարդոց մեծ մասին հասարակաց ճա-
 կատագրէն: Առանց այս անպիտան պատմու-
 թեան, ինչ եղած պիտի ըլլայի իսկապէս. կա-
 մահանոյ ամուսին մը, գրաստ մը, հողմարգել
 մը, տան համար տեսակ մը անհրաժեշտ գոր-
 ծիք... Ո՛չ. լաւագոյնն է սա, Վերոյքա:

— Ոչ, ոչ, մեծ հայրիկ, իզուր այդպէս
 կ'ըտէք. ձեր խօսքերուն մէջ կը զգացուի դեռ
 հին նախատինքէն տրձագանգի մը թրթռան-
 քը... Իսկ կ'ընդհանրացնէք ձեր վրիպած
 փորձասութիւնը: Առանց հեռուները փնտռե-
 լու, մեզ ապէք իբր օրինակ, ամուսինս և զիս,
 կարելի՞ է երբեք մեր միութիւնը դժբախտ
 համարել:

Անոսով լսեց, բաւական երկարօրէն. Յե-
 տոյ, կարծես թէ ակամայ, տրտասանեց. —
 Թող այդպէս ըլլայ. համաձայն եմ... բացա-
 սութիւն մըն է... բայց ընդհանրապէս, գի-
 տե՞ս թէ մարդիկ ինչո՞ւ կ'ամուսնանան...
 Կիսե՞րը. աղջիկ մնալու ամօթէն, մանտանդ
 երբ իրենց բարեկամուհիները արդէն գտած են
 զիրենք աւանդներ: Իրենց ընտանիքներուն մէջ
 ինքզինքնին անօգուտ բերաններ զգալու մտա-
 հագութեան: Անկախութեան ծարաւէն, իրենց
 սեփական աւանդ ունենալու, «տիկիններ», տան
 տիրուհիներ ըլլալու բաղձանքէն: Եւ յետոյ,
 պահանջի, զուտ ֆիզիքական պահանջի պատ-
 ճառով, մայրեր ըլլալու և ընտանեկան բոյն
 կազմելու համար:

Այրերը կ'առաջնորդուին ուրիշ դրդա-
 պատճառներէ: Նախ և առաջ, զգուտները ա-
 մուրի կեանքէն, իրենց սեքեակներու ան-
 կարգութեան և փոշիէն, ճաշարաններու
 ճաշերէն, պատուտած և անզոյգ մնացած ճեր-
 մակեղէնէն, պարտքերէն, շափազանց ան-
 փափկանկատ ընկերներէ և այլն... Յետոյ շատ
 օրոչ զգացումը ընտանեկան կեանքի տուաւե-
 յութիւններուն, առողջութեան և քսակի հա-

մար: Յետոյ բողձանքը զաւակներ ունենալու, անմահութեան ցնօրք. «Երբ ես մեռնիմ, աշխարհի վրայ մասնիկ յը կը ձգեմ սակայն ինձմէ»: Վերջապէս, — և իմ պարագաս տյս. պէտեղաւ — անմեղութեան հրապուրանքը: Ո՛ւր կը զետեղես սէրը, այս բոլորին մէջ. կը հասկնամ այն սէրը, զոր «մահուան չափ հզօր» կը նկատեն, այն անշահագրգիռ սէրը, կազմուած՝ անձնուրացութենէ և զահողութիւններէ, որ սւրիշ բան չ'երագներ, բայց եթէ կատարելի քաջագործութիւններ և հրճուանքով կը դիմագրաւէ մարտիրոսութիւնն ու մահը... Սպասէ քիչ մը, կը տեսնեմ որ առաջ կուգաս... դուն կ'ուզես նորէն առաջ քշել քու Վասիագ, Այո՛, պատուական տղայ մըն է, զոր շատ կը յարգեմ, և, ո՛վ գիտէ, ապագան թերևս իր սէրը պիտի լուսաբանէ, լիապէս... Բայց այն սէրը, զոր աչքի առջև ունիմ, օտար է ամէն պատահականութեան, ամէն հաշիւի, ամէն զիջողութեան. Ողբերգութիւն մըն է, ամենամեծ խորհուրդը օր ըլլայ աշխարհի մէջ.

- Մեծ հայրիկ, երբեք ունեցած էք նման սէր մը, հարցուց մեղմօրէն Վերա:
- Ոչ, պատահականեց վճռականօրէն ծերունին: Սակայն, գիտեմ երկու պարագայ, որ այդ սէրը կը յիշեցնեն. Բայց մէկը տխրամարութեան արդիւնք էր և միւսը... բոլորովին զրօտի է... կ'ուզե՞ս որ քեզի պատմեմ զանոնք: Երկար չէ:
- Խնդրեմ, մեծ հայրիկ.
- Լաւ, մտիկ ըրէ: Իմ զօրաբաժինիս

գունգերէն մէկուն գնդապետը (իմ գունդինս չէր) զարնուած էր սօսկալի, կարմիր, ոսկրուտ, նիհար և ձողի պէս երկար կնոջ մը, մինչև ականջները ճեղքուած բերանով, մօսկովեան հին տան մը նման ծեփուած երեսով, հակառակ սօոր, ան զօրագունդի Մեսալինայի մը բօլոր յատկանիչերը ունէր. խառնուածք, հեղինակութիւն, մարդօց հանդէպ արհամարհանք, փոփոխութեան կիրք: ՍԼ այս ամէնուն վրայ մօրֆինամոլ:

Արդ, գեղեցիկ աչուն մը, զօրագունդին մէջ կուգայ անմօրօս փոխ-տեղակալ մը, Զինւորական Վարժարանէ նորաւարտ մը, Ամիս մը ետք, այս պառաւ կմախքը իրեն օրօ դարձուցած էր զայն. Ան դարձած էր, անոր մանկլաւիկը, ծառան, գերին. պարահանդէօին մէջ, անոր կը վերապահէր բոլոր պարերը, անոր թաշկինակն ու հովահարը կը բռնէր, և ամենախիտ ցօւրտերուն, առանց մօւշտակը կռնակն առնելու, հապճեպով կը վազէր, մեկնումի ատեն, անոր կառքը կանչելու: Ոչինչ աւելի տխուր է, օրքան այն՝ որ թարմատի և անարատ պատանի մը իր առաջին սէրը կը նետէ խորամանկ և բռնակալ պատաւ դարպասօղի մը օտքերուն. եթէ նոյնիսկ օձիքն ազատէ այս անգամ այդ արկածախնդրութենէն, բայց դարձեալ կորսուած է և անոր դրօշմը պիտի պահէ իր ամբողջ կեանքին համար:

Ս. Մնունդէն իվեր, ան տաղակացած էր փոխ-տեղակալէն... Բայց այս վերջինը չի կրցաւ զատուիլ անկէ: Սպասած, նիհարցած,

« և ցած , անոր կը հետևէր « ւերուականի մը պէս : Վեհմ ոճով խօսելու համար , « մահուան ստուերները կը թափառէին իր դէմքին վրայ » : Իր նախանձը ծայրայեղութեան հասած էր . կ'ըսեն թէ « մըրող գիշերներ կ'անցընէր ան տարփուկին պատուհաններուն տակ :

Գարունը զօրագունդին օպաները փիք նիք մը կազմակերպեցին , ուր շատ խմեցին , ինչպէս օրէնք է այս կարգի զբօսանքներու մէջ : Վերադարձը գիշերանց եղաւ , օտքով , երկաթուղիին երկայնքն ի վար : Յանկարծ , բեռնատար կառախումբ մը յառաջացաւ անոնց դէմ : Խիստ դանդաղօրէն մագլցելով բաւական թից զառիվեր մը , երբ խումբը հասաւ վայրաշարժին կրակներու կէտին բարձրութեան , այս ջլղիկը մրմնջեց փոխ-տեղակալին ականջին . « կ'ըսէք շարունակ թէ կը սիրէք զի » : Սակայն , եթէ հրամայէի ձեզ , պիտի չնետուէի՞ք կառախումբին տակ » : Ասանց բառ մը ըսելու , տեղակալը առաջ նետուեցաւ և ահա մեքենային տակ : Կը թուի թէ՛ ան հաշուած էր իր ստուամբ այնպէս մը որ իյնար առջևի և ետևի անիւներուն միջև , որոնք երկուքի պիտի կիսէին զայն : Բայց , չեմ գիտեր ո՞ր տխմարը ուզեց բռնել զայն և ետ քաշել , բայց չյաջողեցաւ : Խեղճը ձեռքերով կառչեցաւ երկաթագիծերուն և երկու դաստակները կարըւեցան :

- Օ՛հ , ի՞նչ սոսկալի բան , գօչեց Վերա :
- Հարկադրուեցաւ թողուլ իր պաշտօնը : Իր ընկերներուն մէկ հանգանակութեամբը կրցաւ հեռանալ քաղաքէն , ուր չէր կրնար

մնալ , ըստ պատշաճի : Կենդանի մեղադրանք մը չէ՞ր տիկին զնդապետին և ամբողջ զօրագունդին համար : Եւ այս դժբախտը յանգեցաւ ի վերջոյ ամենաամօթալի վախճանի . . . մուրացկանութեան մատնուելով , մեռաւ ցուրտէն Փեթերոպոլրկի չգիտեմ այլևս թէ ո՞ր քարափին վրայ :

Գալով միւս պարագային , պարզապէս խղճալի է , կինը առաջինի տեսակէն էր , բայց գեղեցիկ և երիտասարդ . նա ազէ ընթացք մը ունէր , մեզի պէս մարդիկը շփոթեցնելու աստիճան , սակայն շատ խիստ չէր իր ամուսնական արկածներուն համար : Գալով ամուսինին , ան ամէն բան գիտէր , ամէն բան կը տեսնէր և . . . « չինչ կ'ըսէր : Իր բարեկամներուն ակնարկութիւններուն , ան կը պատասխանէր բազուկները շարժելով յուսալքուած շարժուձևով մը . « Թողէք ադ , թողէք ադ . . . Իմ գիտնալու բանս չէ . . . Թող իմ Լենսչքաս երջանի՛կ ըլլայ » . . . Ի՞նչ տխմար մարդ :

Ի վերջոյ , ան կապուեցաւ լրջօրէն իրենց զօրագունդէն ստորագաս սպայի մը , մի ոմն տեղեկալ Վիչնիաքովի հետ : Անոնց երեքով կազմուած ընտանիքը իրենց կը թուէր աշխարհի ամենաօրինական միութեան ձևը : Վրայ հասաւ պատերազմը . հրաժեշտի պահուն , իր ընթացքը մեզ ամչցուց . — ակրարկ մը իսկ չձգեց իր ամուսինին վրայ , բայց կախուած մնաց իր տեղակալին վիզէն , ինչպէս սաստանայ մը ճիւղէ մը : Վակոնին մէջ տեղուորուած էինք ամենքս և կառախումբը կը շարժէր արդէն երբ այս լիբբ կինը կը պոսար դեպ

իր ամուսինին . «Մանաւանդ , աղէ՛կ հսկէ վա-
րտաբայի վրայ : Եթէ բան մը պատահի անոր ,
ընդմիշտ կը հեռանամ և հետս կը տանիմ
տղաքը» : Գուցէ , դուն այս հարիւրապետը կը
նկատես վատ մը , քուրջ մը , շերեփագիի (li-
bellule) հոգի մը . . . Բալորովին «խալ , Շատ
քաջարի զինւոր մըն էր : «Կանանչ Ամբու-
թեանց» առջև , ան վեց անգամ յարձակման
առաջնորդեց թրքական բերդի մը դէմ իր զօ-
րագունդը , որ տասնըչորս հոգի մնաց յարձա-
կումէն ետք , երկու հարիւրէն , Երկու անգամ
վիրաւորուած , մերժեց ան պարպել իր դիրքը :
Զինւորները կը պաշտէին զայն և կ'աղօթէին
Աստուծոյ անոր համար :

«Բայց ա՛ն հրամայած էր . . . իր Լենուշ-
քան հրամայած էր զայն իրեն» .

Եւ ինք մօր մը պէս , դայեակի մը պէս
կը խնամէր այս վախկտաւ , այս մեղկ այս
ամուլ իշամեղուն , Վիշնիաքովը : Բացօթեայ
զօրակայանին մէջ , անձրևին տակ , ցետին
մէջ , ան կը փաթթէր զայն իր թիկնոցով : Ա-
նոր կը փոխարինէր պեղումի աշխատանքնե-
րուն մէջ , մինչ միւսը անգործ կը թափառէր
կամ քարդախաղ կը խաղար իր կայանին մէջ :
Գիշերը , անոր տեղ պահակ կը շրջէր , և ա-
օրկա , սիրելի՞ս , այնպիսի ժամանակ մը , երբ
պաշտ պօզուրները կը մորթէին մեր յառաջա-
պահ պահակները այնքան խաղաղօրէն որքան
Եարսուլավի գեղջկուհին կողամբի կթերը կը
կտրէ իր բանջարանացին մէջ : Այս պատճա-
ռով , որչափ ալ ախուր ըլլայ խոտովանիւր ,
ուրախացանք մենք ամենքս , երբ իմացանք

որ Վիշնիաքով բժաւոր տենդէն մեռած է հի-
ւանդանացին մէջ . . .

— Իսկ կիները , մեծ հայրիկ , հանդիպած
էք երբեք այնպիսիներու , որոնք անկեղծօրէն
սիրեն :

— Արգարեւ , վերոյքա , Պիտի ըսեմ նայն-
իսկ որ սիրոյ մէջ , գրեթէ ամէն կին կարող է
ամենաբարձր հերոսութեան հասնիլ . Մտածէ
ուրեմն . ան կը համբուրէ , կը գրկէ , անձնա-
տուր կ'ըլլայ , և ահա անիկա մայր արդէն :
Սիրող կնոջ մը համար , սէրը կը պարփակէ
կեանքի բովանդակ իմաստը , բովանդակ աիե-
զե՛րքը : Յանցանքը իրը չէ , եթէ մարդկային
սէրը գձուձ ձևեր առած է և պզտիկցած է
մինչև հանգստաւէտութիւն մը , ժամանց մը
դառնալու համար . Յանցաւորները այր մար-
դերն են , որոնք քսան տարեկանին ըթացած
են արդէն , — մարմինով և հոգիով նապաս-
տակ — անկարող զօրաւոր բաղձանքներու , հե-
րօսական գործերու , և սիրոյ առջև գուրգու-
րանքի և պաշտամունքի : Կը կարծեն թէ այս
բալորը գոյութիւն ունէր նախապէս , գօնէ
երազներուն մէջ մարդկութեան լաւագոյն
միտքերուն և լաւագոյն հոգիներուն , — բա-
նասանդժ , վիպագիր , նկարիչ , երաժիշտ : Կը
կարդալի վերջերս «Կրիեոյի Ասպետին և Մանոն
Էկոզոյի պատմութիւնը» . . . Արգ , հաւատա՛ ,
եթէ կ'ուզես , արցունք թափեցի : Ուրեմն ,
«իրելիս , ըսէ ինձ անկեղծօրէն , որտե՛ն խօրը ,
ամէն կին նման սէր մը չ'երազե՛ր , — միակ
ու թաքուն սէր մը , պատրաստ՝ բալոր նե-
բու՛ններուն ու բալոր անձնուիրութիւններուն :

— Անտարակոյս, անտարակոյս մեծ հայ-
րիկ:

— Եւ եթէ այդ «էրը չգտնեն, կիները
վրէժ կը լուծեն: Ասկէ երեսուն տարի ետք, —
ես չպիտի ըլլամ ալև, բայց թերեւս դուն պիտի
տեսնես Վերոյքա, և պիտի յիշես մարգարէա-
թիւնս, — ասկէ երեսուն տարի ետք, կիները
աշխարհի մէջ պիտի վայելեն անլուր իշխա-
նութիւն մը: Անոնք պիտի հագուին հնդիկ
կուռքերու նման: Անոնք մեզի՝ յար մարգա-
րուս հետ պիտի վարուին, ինչպէս արհամար-
հելիներու, ստրուկ գերիներուն հետ: Անոնց
խելքին փշածը, անոնց ամենաարտաբոց քմա-
հաճօքները մեզ համար պիտի ըլլան հրամա-
յական պարտադրութիւններ: Եւ այս բոլորը
անոր համար որ, ամբողջ սերունդներու ըն-
թացքին, մենք չգիտցանք խոնարհիլ ջերմե-
սանդօրէն սիրօլ առջև: Ատիկա իր վրիժառու-
թիւնը պիտի ըլլայ, Դուն գիտես օրէնքը. —
ազդեցութեան ուժը հաւատար է հակազդեցու-
թեան ուժին:

Քանի մը վայրկեան լռութենէ ետք, Ա-
նոսով յանկարծակի հարցափորձեց.

— Ըսէ ինձ, Վե. ա, եթէ չես գտկամա-
կիր, թէ ի՞նչ է հեռագրողի այդ պատմութիւ-
նը, զոր պատմեց մեզ այս իրիկուն իշխան
Վատիլի: Ի՞նչ կայ մէջը ճշմարիտ և հնարովի,
ինչպէս իր սովորութիւնն է:

— Ատիկա ձեզ կը հեռաքրքրէ՞ իսկապէս,
մեծ հայրիկ:

— Եթէ կ'ուզես, եթէ կ'ուզես, Վերա,
եթէ քեզ համար անհաճօլ է աս...

— Օ՛հ, բնա՛ւ, Բացարեմ ձեզ:

Եւ զօրավարին պատմեց ան սիրարկածին
բոլոր մանրամասնութիւնները:

Իր ամուսնութենէն երկու տարի առաջ,
անմիտ մը սկսած էր իր «էրովը հեռապնդել
զինքը: Ան զայն երբեք տեսած չէր և հիմակ
ալ կ'անգիտար դեռ անոր անունը: Ան գօհա-
ցած էր իրեն գրելով, իր նամակները ստօ-
րագրելով Կ. Ս. Ժ. սկզբնատառերով: Անգամ
մը միայն խոստովանած էր թէ համեստ պե-
տական պաշտօնի մը տէր է — բայց առանց
ամենափոքր ակնարկութեան հեռագրի մասին:
Կը թուէր թէ շարունակ կը հետևէր Վերայի
հետքերուն, որովհետև իր տոմսերը ճշգրտօրէն
կը յիշատակէին այն հաւաքօյթները, ուր ան
գտնուած էր և այն արդուզարդը զոր կրած էր
հօն, իր նամակները, նախ, թէև միշտ պար-
կեշտ, սակայն քամիկ և յորդ նկարագիր մը
կը յայտնէին: «Բայց, եզրակացուց Վերա,
այն օրէն ի վեր որ գրաւոր կերպով խնդրեցի
անկէ (միայն, մեծ հայրիկ, բան մը չըսես
այս մասին, ոչ «ք գիտէ) ալև չնեղել զիս
իր «իրային զեղուճներով, իր տարփանքի մա-
սին բառ մը չըսեր և խիստ հազուադէպօրէն
կը գրէ ինձ. — Զատիկին, Նոր Տօրին և իմ
աօնախմբութեան»:

Վերջացնելով իշխանուհի Վերա խօսեցաւ
այն նուէրին համար, զոր իր թաքուն հիացո-
ղը շրկած էր իրեն և գրեթէ բոլոր բառ
հազորգեց զօրավարին, յարակից տարօրինակ
նամակին պարունակութիւնը:

— Ա...յո, ըսաւ զօրավարը բռնաբը կը-

կարելով, թերևս անբնականօն մէկն է, մտա-
գար մը... բայց, ո՞վ գիտէ, թերևս նաև
կեանքիդ ճամբուն վրայ հանդիպած ըլլաս այն
«էրին» որու մասին կ'երագեն կիները և որուն,
այսուհետև, անկարող են մարդիկ... Բայց
լապտերներու գալը կը տեսնեմ դէպի մեզ:
Անշուշտ իմ կառքս է:

Նայն պահուէն, իրենց ետին թնդաց փողի
մը սուր բառաչը, և ասեթիլէնի շլացուցիչ
լոյսը լուսաւորեց անուահետքերով փորուած
ճամբան:

— Անսչքա, գոչեց կիւսթաւ ի վանավիչ,
ել նստէ... Բերի գոյքերդ... Ձերդ վեմսու-
թիւն, կը թոյլատրէ՞ք որ ձեզ վերադարձնեմ:

— Ա՛հ, ոչ, շնորհակալ եմ, «իրելիս, պա-
տասխանեց զօրավարը: Ի՛նչ հաճոյք կ'առնէք
այս անիծեալ մեքենայէն որ կը ջնցէ և կը
հասի միայն: Մնաք բարով, Վերոչքա, Այժմ,
այցելութիւններս աւելի յաճախ պիտի ըլլան,
ըսաւ ան՝ համբուրելով Վերայի ճակատն ու
ձեռքերը:

Բոլորն ալ հրաժեշտ տաին: Ֆրիէտէ՛ Վերա
Նիկոլայիէվնան վերադարձուց մինչև իր վիւ-
լային գլխաւոր գուռը, և յանկարծական դար-
ձով մը, իր կառքը, հեւասպառ և մռնչուէն,
անհետացաւ գիշերին մէջ:

IX

Իշխանուհի Վերա, անհաճոյ նախազգա-
ցումով մը խռոված, բարձրացաւ դարաւանդի
աստիճաններէն և իր տունը մտաւ: Ան հե-
տուէն լսած էր իր Նիկոլա եղբոր սուր ձայնը
և նշմարած էր իսկոյն անոր բարձր և չոր
գիմաստուերը, որ արագօրէն կը քալէր վեր
վար: Խաղաօեղանին առջև նստած, Վասիլիի
Լվովիչ խօնարհած էր կարճ կտրուած և փայ-
լուն մազերով իր խոշոր գլուխը և կաւիճով
գիծեր կը քաշէր կանանչ կերպասին վրայ:

— Երկար տաեմէ ի վեր կը պնդե՛մ, կ'ը-
սէր Նիկոլա զայրացած շեշտով մը և իր աջ
ձեռքով անտեսանելի բռն մը գետին նետելու
չարժուձէն ընելով, երկար տաեմէ ի վեր կը
պնդեմ, որ միանգամ ընդմիջա՛տ վերջ տրուի
այս անմիտ նամակներուն: Ձեր ամուսնութե-
նէն առաջ, ձեզ չե՛մ մեղադրած, Վերան և
քեզ, որ կը զուարճանայիք անով մանուկներու
նման, և միայն ծիծաղելի կողմը կը տեսնէիք
անոր... բայց ահա Վերան, ճիշդ ատենին ե-
կաւ... Վերոչքա, քու փախուկիդ մասին կը
խօսինք, Փ. Փ. Ժ. իդ մասին: Այս թղթակ-
ցութիւնը ժպիրհ և հասարակ կը գտնեմ ես:

— Թղթակցութիւն երբեք չէ եղած, ընդ-
միջեց սառնօրէն Շէին: Միայն, ան է որ կը
գրէ:

Վերա կարմրեցաւ և նստաւ մեծ լատա-

նենի մը շուքին տակ դրուած բազմոցի մը վրայ:

— Ներողութիւն գործածած բացատրութեան համար, յարեց Նիկոլա Նիկոլայիչի գեանն նետելով անտեսանելի ծանր առարկայ մը, որպէս թէ սրաէն փրցնելով զայն:

— Չեմ գիտեր թէ ինչու զայն իմ Փ. Փ. Ժ. էս կը կոչես սպրդեցուց Վերա, քաջալերուած իր ամուսինին կողմէ իրեն եղած օժանդակութենէն: Այնքան քուկդ է, որքան իմինս...

— Հաւ, անգամ մըն ալ ներողութիւն, եր կարծեմ միայն թէ իր անհեթեթութիւնները պէտք է դադրին, մի անգամ ընդ մըշտ, իմ կարծիքովս խնդիրը այնպիսի կէտի մը հասած է, ուր թոյլատրելի չէ կատակել և զուարճալի ծաղրանկարներ գծել... Մնաց որ, այն բանը որ հոգ կ'ընեմ և զիս կը վրդովէ այս պատմութեան մէջ, Վերայի և քու լաւ համբուսն է, Վասիլիի Լվովիչ:

— Օ՛հ, Բուրա, ինձ կը թուի թէ կը չափազանցես դուն:

— Կրնայ ըլլալ... Սակայն գէշ կացութեան մը մատնուելու վտանգին կ'երթաք:

— Չեմ գիտեր իսկապէս թէ ի՞նչպէս:

— Ենթադրէ որ մենք պահէինք այս ա. հաւեր ապարանջանը — Նիկոլա վերցուց կարմիր գահարատուփը և արհամարհանքով անդին մղեց — այս անճառնի զարդը որ փոփի մը կնոջը վայել է, և կամ ձեռքէ հանէինք զայն, օրինակի համար, Տաշայի տալով. այն ատեն Փ. Փ. Ժ. կրնայ պարծենալ իր բարեկամներ

բուն և ընկերներուն քով թէ իշխանուհի Վերա Նիկոլայիչի վա Շէին կ'ընդունի իր նուէրները, և ատով իսկ կը կարծէ արտօնուած ըլլալ իր շահատակութիւնները շարունակելու համար: Վաղը կը դրկէ ազատանգեայ մատանի մը, հետևեալ օրը մարգարտեայ մանեակ մը — և ի վերջոյ, զայն ամբաստանուած պիտի տեսնենք կեղծարարութեամբ կամ խորումներով և պարտաւորուած պիտի ըլլանք դատավարութեան ներկայանալ իբրև վկայ... Հանելի՛ հեռանկար...

— Ո՛չ, ո՛չ, պէտք է անպատճառ ետ դրկել ապարանջանը, գոչեց Վասիլիի Լվովիչ:

— Անշուշտ, հաւանեցաւ Վերա, և նայնիսկ որքան կարելի է շուտով: Բայց ի՞նչպէս ընել: Չենք գիտեր ոչ իր անունը, ոչ ալ հասցէն:

— Ոչինչ բան է ադ, ըսաւ արհամարհանքով Նիկոլա Նիկոլայիչի: Գիտենք իր սկզբնաւորները, Փ. Փ. Ժ. անանկ չէ՞, Վերա:

— Կ. Ս. Ժ.

— Հաւ, Ասկէ զատ գիտենք թէ կառավարական պաշտօնեայ է: Ասիկա լիովին կը բաւէ, Վաղուընէ սկսած, կը փնտռեմ զայն տարեգիրքին մէջ: Եթէ պատահի որ, անոր մէջ չգտնեմ այս սկզբնաւորներուն համապատասխանող պաշտօնեայի մը անունը, գաղտնի ոստիկան մը կը կանչեմ և հրահանգ կուտամ որ անմիջական փնտառուքներ ընէ, բան մը զոր այդ անձին ձեռքով գրուած այս նամակը պիտի դիւրացնէ: Մէկ խօսքով, վաղը ժամը երկուքին ճշգրտօրէն պիտի գիտնամ այս ան-

ձին անուանն ու հասցէն և նայնիակ այն ժա-
մը, երբ կրնանք զայն իր ասունը գտնել: Այն
ատեն, եթէ գոհ չըլլանք իրեն վերագործնե-
լով իր գանձը, միջոցներ ձեռք կ'առնենք,
որպէսզի իր գոյութիւնը այլևս երբեք չյիշե-
ցնէ մեզ:

— Ի՞նչ ընել կը մտադրես, հարցուց իշ-
խան Վասիլի:

— Կ'երթամ կառավարիչին և կը խնդրեմ
որ...

— Ա՛հ, ոչ, ի սէր Աստուծոյ, ո՛չ կառավա-
րիչին: Գիտե՞ս թէ մեր յարաբերութիւնները
լարուած են... Ասիկա լաւագոյն միջոցը պի-
տի ըլլար մեզ ծիծաղելի դարձնելու:

— Այն ատեն, կը դիմեմ ոստիկանական
գնդապետին. ակումբի ընկեր մըն է: Թող
կանչէ այս Ռոմէոն և թող սասակօրէն յան-
դիմանէ զայն, մտաովը սպառնալով անոր.
Գիտե՞ս իր շարժումները: Իր ցուցամատովը կը
դպչի իր յանդիմանել ուզած անձին քիթին,
և, մինչ ձեռքը անշարժ կը պահէ, կը շարժէ
իր մտար գոչելով. «Այո բանը, Պարօն, երբեք
չեմ թալաւորեր»:

— Ո՛ւհ, այդ ոստիկաններո՛ւն դիմելը,
ըստ Վերա, դէմքը խօտեցելով:

— Վերա իրաւունք ունի, հաստատեց իշ-
խանը: Կաւագոյն է ոչ մէկ օտար խառնել
գործին: Զգուշանանք բարբառնջանքներէ: Դուն
գիտե՞ս մեր քաղաքի բարքերը. մարդիկ կ'ապ-
րին հոն ինչպէ՞ս ապակեայ շիշերու մէջ... Ես
անձամբ պիտի երթամ գտնեմ այս... երիտա-
ւորդը... որ կրնայ, վերջ ի վերջոյ, արդէն

իսկ վաթսուներեակ, ըլլալ: Անոր պիտի յանձ-
նեմ ապարանջանը և աղէկ մը պիտի լուամ
զայն...

— Այդ պարագային, ընդմիջեց յանկարծ,
Նիկօլա Նիկոլայիէվիչ, ես քեզի պիտի ընկերա-
նամ: Դուն շատ կակուղ ես, Ինձի ձգէ անոր
հետ խօսելու հոգը... Եւ հիմակ, բարեկամ-
ներս, աւելցուց ան ժամացոյցը գրպանէն հա-
նելով և տրագ ակնարկ մը ձգելով վրան, նե-
րեցէք որ հետանամ ես: Հազիւ կրնամ օտքի
կենալ և դեռ երկու թղթածրար ունիմ պրպը-
տելիք:

— Չեմ գիտեր ինչո՛ւ, բայց այս թշուառ
մարդը գութա կը շարժէ, ըստ Վերա, քանի
մը վայրկեան վարանելէ ետք:

— Բոլորովին անտեղի գթութիւն, յարեց
Նիկօլա կծու կերպով, ետին դառնալով դառն
մօտ: Եթէ մեր շրջանակէն մէկը նման արտա-
սոցութիւն մը թոյլ տար իրեն, իշխան Վա-
սիլի անմիջապէս մենամարտի պիտի հրաւիրէր
զայն, կամ, եթէ ան չընէր, ես պիտի ընէի:
Իսկ, անցեալին մէջ, զայն պարզապէս ծեծել
կուտայի: Վասիլի Լվովիչ, վաղը ինձի օպա-
սէ քու գրասենեակդ, ես քեզ պիտի հեռա-
ձայնեմ:

X

Ստանդուխը բօլորովին աղտոտած թուքե-

բով, մտկերու, կատուներու, քարիւղի և լուսացքի գէշ հաս մը կը տարածէր, նախ քան վեցերորդ յարկը բարձրանալը, իշխան վասիլի Լվովիչ կանգ առաւ:

— Սպասէ քիչ մը, ըսաւ ան իր աներձագին, թող որ շունչ առնեմ: Ա՛հ, Բալիա, աւելի լաւ պիտի ըլլար եթէ ետ կենայինք...

Երկու աստիճան ալ բարձրացան: Սանդիազուսը այնքան մոռթ էր, որ նիկուա նիկուայիէվիչ հարկադրուեցաւ երկու լուցկի վառել յարկաբաժինին թիւը կարենալ գտնելէ առաջ:

Ջանգալի հարուածէն դուրս վազեց գորշ աչքերով և մազերով խոշոր կնիկ մը, որ աչնոց կը կրէր և թեթևակի կորագրամակ էր, անշուշտ, որեւէ հիւանդութեան մը պատճառով:

— Պ. Ժալթքով առնն է, հարցուց նիկուա նիկուայիէվիչ:

Դուքը կիսաբաց պահելով, կինը կասկածոտ և մտահոգիչ ակնարկներ կը պատօցնէր այցելուներէն մէկէն միւսին վրայ, Ապահովուած անշուշտ անոնց վայելուչ հագուստէն, դուռը բանալով ըսաւ:

— Այո՛, պարոններ, ձախին առաջին դուռը:

Պալատի թուկանովաքիի երեք կարճ և կարուկ հարուածներ տուաւ, որոնց ներսէն պատասխանեց թեթև աղմուկ մը, Անգամ մըն ալ զարկաւ:

— Մտէ՛ք, ըսաւ ներսէն տկար ձայն մը:

Սենեակը խիստ ցած էր բայց շատ երկար

և շատ լայն, գրեթէ քառակուսի: Երկու կլոր պատուհաններ, իսկական ծակեր, հազիւ կը լուսաւորէին զայն, և սակայն, ան կը յիշեցնէր բեռնատար նաւու մը մեծ սենեակը: Պատուարի մը երկայնքին զրուած էր նեղ անկողին մը, որուն գէմը կը գտնուէր մեծ ու լայն բազմոց մը, ծածկուած՝ շքեղ այլ մաշած արևելեան գորգով մը, մէջ տեղը կար ձեղան մը, ծածկուած՝ բազմագունակ փոքր-ուսուական ծածկոցով մը:

Այցելուները չնչմարեցին նախ վարձակալին դէմքը. ան կանակը լոյսին դարձուցած էր և, իր յուզումին մէջ, մեքենաբար կը շփէր իր ձեռքերը. երկարահասակ նիհար մէկն էր մետաքսեայ երկար մազերով:

— Պարոն Ժոլթքով, այնպէս չէ՛, հարցուց նիկուա նիկուայիէվիչ գոռոզութեամբ մը:

— Ժոլթքով, այո՛: Հրամայեցէք: Ուրախ եմ պարոններ: Ձեռքը երկարած, երկու քայլ առաւ թուկանովաքիի ուղղութեամբ: Բայց, որովհետև անիկա չէր նշմարեր շարժուձևը, նիկուա նիկուայիէվիչ Շէինի դարձաւ:

— Ըսի քեզ թէ սխալած չենք:

Ժոլթքովի ջղային մատները սահեցան իր կարճ գորշ վեռածոնին երկայնքը, կոճկելով և քակելով զայն յաջորդաբար, ի վերջոյ, ան ցոյց տուաւ բազմոցը և, ձախաւեր կերպով քարևելով, կարծես ակամայ սա բառերը արտասանեց:

— Եթէ կը հաճիք, նստեցէք:

Այժմ, ամբողջովին կը տեսնէին իր կուսական նուրբ դէմքը, համակ տոգոյն, կա-

պայտ աչքերով և շեշտուած փոփոկով կզակով մը: Մօտ երեսուն-երեսունհինգ տարեկան ըլլալու էր:

— Շնորհակալ եմ, ըսաւ բարեմտօրէն իշխան Շէին, խիստ ուշագիւր կերպով քննելով զայն:

— Շնորհակալութիւն, պատասխանեց չոր կերպով Նիկոլա Նիկոլայիէվիւա: Երկուքն ալ ոտքի վրայ մնացին: — Երկու խօսք միայն ունինք ըսելու ձեզ: Պարօնը իշխան վասիլիի Լվովիչ Շէինն է, գաւառական տղնուակա-նութեան պետը: Ես իր աներձագն եմ, Միրզա Պուլաթ Թուկանովսքիի, փոխ-գատախազ: Այն խնդիրը որու մասին պատիւը պիտի ունենանք խօսակցելու, երկուքիս ալ կը վերաբերի, իշխանին և ինձի, կամ աւելի իշխանուհի քրօջօ:

Ժօլթքով, բոլորովին շփօթահար, մէկէն բազմոցին վրայ ինկաւ և պրկուած շրթունքներով կակազեց. «Հաճեցէք նստիլ, պարօններ»: Բայց, անշուշտ յիշելով իր նախորդ ապարդիւն առաջարկը, ոտքի ելաւ ընդոտա, դէպի պատուհան վազեց մազերը քաշելով և վերադարձաւ իր մեկնակէտը: Եւ, դարձեալ, իր զօղողացող ձեռքերը շարժեցան, խաղալով իր կոճակներուն հետ, քաշկատելով իր շեկորակ պեխերը, քերելով իր դէմքը:

— Ձեր տրամադրութեան տակն եմ, ձերդ վսեմութիւն, ըսաւ ան խաւ ձայնով մը, աղաչաւոր նայուածքներ ձգելով վասիլիի Լվովիչի:

Բայց Շէին ոչ մէկ բառ ըսաւ: Նիկոլա

Նիկոլայիէվիչ սկսաւ յարձակողականը:

— Նախ և առաջ, թօյլ տուէք որ ձեզի վերադարձնենք այս առարկան, սկսաւ ան, իր գրպանէն հանելով կարմիր գահարատուփը, զոր խնամով սեղանին վրայ դրաւ: Անշուշտ պատիւ կը բերէ ան ձեր ճաշակին, բայց մենք պարտաւոր ենք խնդրել ձեզմէ այլևս չկրկնել այս կարգի անակնկալները:

— Ներեցէք ինձ: Ես չեմ անգիտանար որ խիստ յանցաւոր եմ, մրմնջեց Ժոլթքով, կարմրելով և աչքերը տախտակամածին յառելով: Թօյլ կուտայի՞ք ինձ արդեօք ձեզի թէյ հրամացնել:

— Կը տեսնէ՞ք, Պարօն Ժօլթքով, շարունակեց Նիկոլա Նիկոլայիէվիչ, ձեռքներով թէ չէ լսած Ժօլթքովի վերջին խօսքերը, շատ գոհ եմ որ ձեր մէջ կը գտնեմ պատուական մարդ մը, ճենթլմեն մը, կարող կէս-բերան ըսուած բառերէն հասկնալու: Կը կարծեմ թէ մենք շուտով պիտի հասկնանք զիրար: Եթէ չեմ սխալիր, ահա եօթը ութը տարի է որ դուք յարատե կերպով կը հետապնդէք իշխանուհի վերա Նիկոլայիէվիւան:

— Այո՛, պատասխանեց մեղմօրէն Ժօլթքով, արտեւանունքները խօնարհեցնելով:

— Եւ մինչև այժմ, մենք ոչ մէկ միջոց ձեռք առինք ձեզի դէմ, թէև, ընդունեցէք որ, կրնայինք և պէտք է ըրած ըլլայինք: Ծիչդ չէ՞:

— Այո՛:

— Լու: Բայց ձեր վերջին արտասոցութիւնը, — այս կարկեհանէ ապարանջանի ու-

դարկուճը — սպասեց մեր համբերութիւնը: Ձեզմէ չեմ ծածկեր թէ մեր առաջին գաղափարը եղաւ իշխանութեանց դիմել, բայց գոհ եմ որ այդ բանը չըրինք, որովհետեւ, կը կրկնեմ, ձեր մէջ ընդհնմարեցի իսկոյն պատուաւոր մարդ մը:

— Ներողութիւն: Աա ի՞նչ էր ըսիք, հարցուց մէկէն ժուլթըով, բարձրաձայն ծիծաղելով: Դուք կ'ուզէիք իշխանութեանց դիմել... Այսպէ՞ս է որ ըսիք:

Դրպանէն սիկարէթի տուփ մը հանեց և լուցկի, նստաւ հանգիստ կերպով բազմացին մէկ անկիւնը և սկսաւ ծխել:

— Այսպէ՞ս սւրբին, դուք կ'ըսէիք թէ գաղափարն ունեցած էիք նախ իշխանութեանց դիմել: Տէր իշխան, կը ներէ՞ք որ նստած մնամ, ըսաւ ան Շէինի ուղղելով խօսքը: Եւ յետո՞յ:

Իշխանը սեղանին մէկ աթոռին մօտեցաւ և նստաւ: Աչքէ չէր հեռացներ այս տարօրինակ անձին զէմքը և զայն կը դիտէր խորունկ ապշութեամբ մը և լուրջ հետաքրքրութեամբ մը:

— Կը տեսնէ՞ք, սիրելիս, մենք կրնանք միշտ, եթէ պէտք ըլլայ, մեր առաջին գաղափարին վերագրանալ, շարունակեց Նիկոլայ Նիկոլայիչի, թեթեւ լրբութեան շեշտով մը: Սպրդիլ օտար ընտանիքի մը մէջ...

— Ներողութիւն որ կ'ընդհատեմ ձեզ...

— Ո՛չ, ներեցէք, թոյլ տուէք որ խօսիմ, ճշեց գրեթէ դատախազը:

— Ինչպէս որ կ'ուզէք: Սոսեցէք, Մտիկ

կ'ընեմ: Բայց քանի մը բառ ունիմ ըսելիք իշխան վասիլիի կ'ովիչի:

Եւ առանց այլևս ուշադրութիւն դարձնելու թուկանովսքիի, ըսաւ:

— Ահա հասաւ իմ կեանքիս ամէնէն առժանադին վայրկեանը: Հարկ է որ, ատէր իշխան, ձեզի խօսիմ, աշխարհային ամէն պայմանադրութիւններէ ազատ կերպով, թոյլ կ'ուտամք:

— Մտիկ կ'ընեմ: — Ա՛հ, լուէ դուն, սիրելիս, ըսաւ Շէին նշմարելով թուկանովսքիի զայրացած մէկ շարժումները: — Սոսեցէք... Բանի մը երկվայրկեան, ժուլթըով, որպէս թէ խեղդուէր, լիաբերան շնչեց օդը և յանկարծ կարծես գահավէժէ մը վար նետուեցաւ: Կը խօսէր ծնօաներով: Իր շրթունքները մահուան տոգուկութիւնը և անշարժութիւնը ունէին:

— Ինձ համար գոնեակ է արտասանել այս նախադասութիւնը և ձեզի ըսել թէ՛ կը սիրեմ ձեր կինը: Եւ սակայն թաքուն և անյայտ սիրոյ մը եօթը տարիները ինձի իրաւունք կուտան այդ մասին: Կ'ընդունիմ թէ անմտութիւնը գործած եմ ծիծաղելի նամակներ ղըրկելու վերա Նիկոլայիչի մը, երբ ան դեռ գեռատի աղջիկ էր, և անոնց պատասխանին «պատեւու»: Կը խօստովանիմ թէ ապարանջանին ուղարկուեմ ա՛լ աւելի մեծ անմտութիւն մը եղաւ... բայց... ես ձեր աչքերուն մէջը կը նայիմ և կը զգամ թէ պիտի հասկնաք զի... դիտեմ թէ ես երբեք պիտի չունենամ ուժը այլևս չսիրելու զայն:

Ըսէք ինձի, ատէր իշխան, ենթադրելով որ

այս զգացումը անհաճօյ է ձեզ, ի՞նչպէս պիտի կրնայիք բնաջնջել զայն իմ սրտէս: Զիս ուրիշ քաղաք մը վտարել տալով, ինչպէս ըսաւ քիչ առաջ Նիկոլա Նիկոլայիէվիչ: Բայց, հոն ալ, ճիշդ այստեղի պէս, պիտի չօրհի՞ վերա Նիկոլայիէվիան, Զիս բանտարկե՞լ տալով, Բայց հոն ալ կրնամ անոր յիշեցնել իմ գոյութիւնս: Կայ միայն, ուրեմն, մէկ միջոց մը. — մահը... և եթէ կ'ուզէք, կ'ընդունիմ զայն, ինչ ձեզ ալ ըլլայ ան:

— Փոխանակ լրջօրէն խօսելու, մենք մեյ լօտրամի մէջ կ'իյնանք, ընդմիջեց Նիկոլա Նիկոլայիէվիա գլխարկը գնելով: Խնդիրը շատ պարզ է. կամ վերջնականօրէն պիտի դադրիք տաղակացնելէ իշխանուհի վերա Նիկոլայիէվիան, կամ մենք ձեռք պիտի առնենք այն միջոցները զորո՞ կ'ընձեռեն մեզ մեր կացութիւնը, մեր յարաբերութիւնները և այլն...

Բայց ժողովքով, հակառակ որ շատ լաւ լսած էր զայն, ակնարկ մը իօկ չձգեց Թուկանովօքի վրայ, և խօսքն ուղղելով իշխան վասիլիի Լվովիչի:

— Կը թոյլատրէ՞ք որ քառորդ ժամ մը բացակայիմ, հարցուց ան: Զեմ պահեր մտադրութիւնս թէ պիտի հեռաձայնեմ իշխանուհի վերա Նիկոլայիէվիայի: Վստահ եղէք որ պիտի ըսեմ ձեզ մեր խօսակցութիւնը, ինչ որ ալ ըլլայ ան:

— Դացէք, ըսաւ Շէին: Երբ անոնք առանձինն մնացին, Նիկոլա Նիկոլայիէվիչ անմիջապէս մեղադրանքներ թափեց իր քեռայրին գլխուն:

— Այսպէս չէ որ պէտք է վարուիլ, ճշաց ան, աջ ձեռքովը անտեսանելի առարկայէ մը ազատելու իր ընտանի շարժուձևն ընելով: Համաձայնած էինք որ ինծի պիտի ձգէիք խօսակցութեան ընթացքը. և սակայն, դուն մէջը մտար և, հասկնալի է, յուզուեցար ու թոյլ տուիր անոր որ ազատ ընթացք տայ իր զգացումներուն: Մինչդեռ ես, խնդիրը կը վերջացնէի երկու բառով:

— Սպասէ, ըսաւ վասիլիի Լվովիչ, իօկոյն ամէն ինչ պիտի բացատրուի: Իր դէմքէն կը տեսնեմ թէ այս մարդը անկարող է խաբել և սակ գիտակցաբար, Իրականին մէջ, օրհելիս, յանցաւոր է սիրելուն համար, և կրնա՞նք իօկապէս նուաճել «իրոյ նման զգացում մը, — զգացում մը, որ դեռ երբեք ճշգրիտ մեկնաբան մը չէ գտած. — Գանի մը վայրկեան խորհրդածելէ ետք, իշխանը աւելցուց: Կը մեղքնամ այս մարդուն, նայնիօկ աւելին պիտի ըսեմ. ինքզինքս կը զգամ բարօրական խորունկ ողբերգութեան մը ներկայութեան և քաջութիւնը չունիմ դիմազրաւելու:

— «Անկապաշտ»ի մը պէս կը տրամաբանեա, մրմաց Նիկոլա Նիկոլայիէվիչ:

Տաօը վայրկեան ետք, ժողովքով վերադարձաւ: Իր աչքերը կը փայլէին, կարծեա թէ ուռած ըլլային չթափուած արցունքներէ: Նշմարելի էր որ ան մոռցած էր աշխարհային բոլոր պայմանադրութիւնները և հոգ չէր ընել այլևս ներքնակի մը կեցուածքն ունենալու: Իշխան Շէինի ջղային զգայութիւնը իօկոյն նշմարեց այս փոփոխութիւնը:

— Պատրաստ եմ, յայտարարեց ան, և վաղուհնէ իսկ այլևս ոչ մէկ բառ պիտի լսէք իմ մասին: Ես մեռածի պէս եմ ձեզ համար: Սակայն միայն մէկ պայմանով: Ձեզի է որ խօսքս կ'ուղղեմ, իշխան Վասիլիի Լվովիչ: Կը տեսնէ՞ք, ամէն պարագայի մէջ, ես պարտաւոր եմ թողուլ քաղաքը, որովհետեւ պետութեան պատկանող գույքերն եր խորած եմ: Թոյլատրեցէք ինձ վերջին նամակ մը գրել իշխանուհի Վերա Նիկոլայիէվնայի:

— Ոչ: Պէտք է վերջ տալ մէկ հարուածով: Ոչ մէկ նամակ, պոռաց Նիկոլա Նիկոլայիէվիչ:

— Լաւ, Գրեցէք, հաւանեցաւ Շէին:

— Եւ այս է բոլորը, յորդորեց հանդիսաւորապէս ժողովքովը ժպտելով: Կը կրկնեմ, այլևս ոչ մէկ բառ պիտի լսէք իմ մասին: և, հասկնալի է, զիս երբեք պիտի չտեսնէք: Իշխանուհի Վերա Նիկոլայիէվնա շուզեց նոյնիսկ խօսիլ ինծի հետ: Երբ անոր հարցուցի թէ թոյլ կուտա՞ր ինծի հօս մնալ, որպէսզի, երբեմն, հեռուէն նշմարէի զինքը առանց իր աչքերուն երևնալու, ան ինձ պատասխանեց. «Ա՛հ, եթէ գիտնայիք թէ ի՞նչքան առողակացած եմ այս պատմութենէն: Կը խնդրեմ ձեզ մէ վերջ տալ անոր, որքան կարելի է շուտ»: Լաւ, ես վերջ կուտամ անոր, Աւելի ի՞նչ կրնամ ընել:

Իրիկունը, երբ Վասիլիի Լվովիչ իր վիւլան հասաւ, պարտաւոր զգաց ինքզինքը իր կնոջ պատմել ժողովքովի հետ իր ունեցած խօսակցութեան բոլոր մանրամասնութիւնները:

Թէև խռոված, բայց Վերա ոչ զարմանք և ոչ ալ շփոթութիւն յայտնեց: Բայց, գիշերը, երբ իր մտւոխնը անկողնին մէջ իր քովը եկաւ, ըսաւ անոր պատին կողմը դառնալով.

— Թող զիս, Ես գիտեմ թէ այդ մարդը պիտի սպաննէ ինքզինքը:

XI

Իշխանուհի Վերա Նիկոլայիէվնա երբեք թերթ չէր կարդար, նախ, որովհետեւ իր ձեռքը կ'աղաատէին անոնք, և յետոյ որովհետեւ չէր կրնար հասկնալ այն լեզուն, զոր կը գրեն այսօր անոնց մէջ:

Բայց բախտը ուզեց որ ան ձիշդ այդ օրը թերթ մը բանայ և աչքը իյնայ այն էջին ու սիւնակին վրայ, ուր գրուած էր հետևեալ հատուածը.

«Խորհրդաւոր մահ մը. — Երէկ իրիկուն ժամը եօթին ատենները, Կ. Ս. ժողովքով անուն մէկը, պաշտօնեայ հաշուապահութեան դիւանին մէջ, անձնասպան եղած է: Հանգուցեալին կողմէ ձգուած նամակի մը համաձայն, այս անձնասպանութեան դրդապատճառը կը թուի ըլլալ ի վնաս Պետութեան կատարուած խորումներ, վկաներ հաստատած ըլլալով որ ժողովքով անձնասպան եղած էր, գիտքնութիւն պիտի չկատարուի»: Վերա սկսաւ մտածել:

«Ինչ՞ու համար արդեօք նախատեսած էի այս ողբերգական վախճանը: Եւ ճշտիւ ի՛նչ զգացում կ'առաջնորդէր այս դժբախտը.— Սէ՛ր թէ յիմարութիւն:

Ամբողջ օրը ան շրջեցաւ պարտէզն ու այգին. իր խռովքը, որ վայրկեանէ վայրկեան կ'աճէր, թոյլ չէր տար անոր մէկ տեղ մը մնալ. իր մտածուելը չէր կրնար զատուիլ այս անծանօթէն, զոր երբեք տեսած չէր և անշուշտ երբեք պիտի չտեսնէր այն ծիծաղելի կ. Ս. Ժ. էն: Եւ միտքը եկաւ Անասովի խօսքերը.

«Ո՞վ գիտէ, թերևս քաւ ճամբուդ վրայ հանդիպած ես ճշմարիտ, ամենազօր Սիրոյ»:

Ժամը վեցին, ցրուիչը եկաւ անցաւ. Այս անգամ վերա նիկալայիէ վնաս ճանչցաւ Ժողովքովի գրութիւնը և, բանալով նամակը, զգաց որ կը համակուէր անսպասելի գորովանքով մը.

Ահա ինչ որ կ'ըսէր Ժողովքովի վերջին նամակը.

«Յանցանքը իմ չէ, վերա նիկալայիէ վնաս, եթէ Աստուած բարեհաճած է ինծի շնորհել ձեզի հանդէպ ունեցած իմ սիրոյս գերագոյն երանութիւնը. կեանքի մէջ ոչինչ կը չափազանցէ զիս. ոչ քաղաքակտեսութիւն, ոչ գիտութիւն, ոչ փիլիսոփայութիւն, ոչ ալ մարդոց ապագայ երջանկութեան հօգը. ոչինչ — բացի ձեզմէ: Գիտակցութիւնը ունիմ թէ անկիւն մը կազմած եմ ձեր կեանքին մէջ: Եթէ կրնաք, ներեցէք ինծի: Ընդհուպ կը մեկնիմ ես, այլևս չվերադառնալու համար և ոչ մէկ բան այլևս պիտի յիշեցնէ զիս ձեզի:

Անհունօրէն երախտապարտ եմ ձեզ միայն այն բանին համար որ գոյութիւն ունիք դուք. Ես հակակշիռի ենթարկեցի զգացումներս,— ան հիւանդութիւն մը, մենամուտութիւն մը չէ, իսկական Սէ՛ր է, սէր մը՝ զոր Աստուած շնորհած է ինծի անշուշտ, չեմ գիտեր ի՛նչ բարի գործիս իբր վարձատրութիւն:

Ի՛նչ կարևորութիւն զւնի, եթէ ես ծիծաղելի դարձայ ձեր աչքին, և ձեր եղբօր՝ Նիկալայ Նիկալայիէ վիշի՛ աչքին. Ես կ'երթամ, յայտարարելով խանգավառօրէն. «Թող Սո՛ւրբ ըլլայ ձեր անունը»:

Ութը տարի առաջ, ես ձեզ նշմարեցի կրկէսի օթեակի մը մէջ և, առաջին իսկ երկվայրկեանին, ըսի ես ինծի. կը սիրեմ զայն, որովհետև աշխարհի մէջ ոչ մէկ բան անոր կը նմանի, որովհետև ոչ մէկ բան անկէ գերազանց է, որովհետև ոչ մէկ անասուն, ոչ մէկ տունկ, ոչ մէկ աստղ, ոչ մէկ մարդկային արարած աւելի գեղեցիկ է և աւելի քաղցր. Երկրի բովանդակ գեղեցկութիւնը կը թուէր ձեր մէջ մարմնացած ըլլալ... Ի՛նչ կրնայի ընել. Ուրիշ քաղաք մը փախչէի: Թայց իմ սիրտս պիտի չզգոգէր ձեր քովը ըլլալէ, ձեր ոտքերուն տակ. իմ օրերուս իւրաքանչիւր վայրկեանը ձեզմով լեցուած պիտի ըլլար, զէպի ձեզ պիտի թաչէին իմ բոլոր մտածումներս, բոլոր երազներս... Հեշտալի բանագաստանք... Կ'ամչնամ և կը կարմրիմ մտովի ապարանջանի այդ անմիտ պատմութեանէն, և կ'երեւակայեմ այն ապաւորութիւնը զոր առաջ բերած է ձեր հրաւիրեալներուն

վրայ: Բայց սխալիլը ներելի է:

Տաօը վայրկեանէն, այլևս գոյութիւն պիտի չունենամ: Կ'ուզեմ միայն անձամբ թղթատուն ձգել այս նամակը: Անշուշտ պիտի տարէք զայն: Եւ ես հիմակ վառեցի վառարանս և հոն կ'այրեմ ինչ որ ունէի ամէնէն աւելի նուիրական. — ձեր թաշկինակը (դուք զայն ձգած էիք Ազնուականութեան Ակումբին մէկ պարահանդէսին մէջ և ես յափշտակեցի զայն): այն ամբողջ օրով կ'արգիլէիք ինձ ձեզի գրել: (Օ՛հ, քանի՛ համբոյրներով ծածկած եմ զայն): նկարչական ցուցահանդէսի մը ցանկի տետրը, զոր մտցաք օր մը աթոռի մը վրայ... վերջացաւ: Ամէն բան սչնչացուցի... և սակայն կը կարծեմ, և նայնիսկ վստահ եմ թէ պիտի յիշէք զիս: Եթէ օր մը վերյիշէք զիս, այն ատեն... գիտեմ թէ երաժիշտ էք դուք, օրովհետև Պէթհովէնի քուարթորներուն է որ ամէնէն աւելի յաճախ առիթն ունեցած եմ տեսնելու ձեզ... եթէ ուրեմն յիշէք զիս օր մը, նուագեցէք կամ նուագել տուէք Ռիտիկո, թիւ 2, օփ. 2. Սօնաքը:

Չգիտեմ ինչպէս վերջացնել այս նամակը: Հագրիս խորէն, շնորհակալ եմ ձեզ օր եղած էք կեանքիս միակ ուրախութիւնը, միակ մխիթարութիւնը, միակ մտածումը: Երջանիկ եղէք և թող ոչ մէկ հոգ չխոռովէ այսուհետև ձեր գեղեցիկ հօգին: Կը համբուրեմ ձեր ձեռքերը:

«Կ. Ս. Ժ.»

Աչքերը արցունքէն կարմիր և չրթները՝

ուռած, վերա եկաւ գտաւ իր ամուսինը և ըսաւ, անոր ցոյց տալով նամակը:

— Չեմ ուզեր ոչինչ պահել քեզմէ. կը զգամ որ ահուկի բան մը խուժեց մեր կեանքին մէջ, Նիկոլա Նիկոլայիչիւն և դուն, անկասկած, պէտք եղածին պէս չէք վարուած:

Իշխան Շէին ուշագիտ կերպով կարդաց նամակը, խնամով ծալլեց զայն, և, երկար լռութենէ մը ետք, յայտարարեց:

— Չեմ կասկածիր այս դժբախտին անկեղծութեանը, և մտնալանդ ինքզինքիս թոյլ չեմ տար վերլուծել այն զգացումը, զոր չը զգար քեզի հանդէպ:

— Մեռած է, հարցուց վերա:

— Այո՛, մեռած է: Ըստ իս, ան կը օրէր քեզ և երբեք խենդ չէր: Աչքէ չհեռացուցի զայն և հանգիստ մը ուսումնասիրեցի իր դէմքին իւրաքանչիւր շարժումը, իւրաքանչիւր փոփոխութիւնը: Ան չէր կրնար ապրիլ առանց քեզ: Ես ինքզինքս կարծեցի ահօելի մահացու հիւանդութեան մը ներկայութեան և, նոյնիսկ, գուշակեցի գրեթէ մահուան ներկայութիւնը: Չգիտէի թէ ի՞նչ ընէի և ինչ գիրք բռնէի...

— Վասէնքա, ընդմիջեց վերա, քեզ համար ամենաանելի՛ կ'ըլլար, եթէ թոյլ տայիր որ այս մեռեալին այցելէի:

— Ոչ, ոչ, վերա: Եւ նայնիսկ քեզի պիտի ընկերանայի, եթէ Նիկոլան ամբողջ գործը խանգարած չըլլար: Կը վախնամ որ գէշ կ'ըլլամ:

XII

Վերա նիկալայիէ վն կեցնել տուաւ իր կառքը Լուսեբրանսքայայէն երկու փողոց առաջ: Առանց մեծ դժուարութեան գտնելով Ժուլիթքովի բնակարանը, ընդունուեցաւ գորշագոյն աչքերով և արծաթեայ ակնոցներով խոշոր Լեհուհիին կողմէ, որ, ճիշդ նախորդ օրուան նման, հարցուց.

- Ի՞նչ կը փոփոքիք.
- Պարտն Ժուլիթքով, մըմնջեց ան.

Անշուշտ անոր հագուստը, գլխարկը, ձեռնոցները և քիչ մը գոռոզ շեշտը մեծ տպաւորութիւն մը առաջ բերին, վարձատուին վրայ, որ իսկոյն խօսակցութեան սկսաւ.

— Մտէք, տիկին, մտէք... ձախին առաջին գուռը... Այնքան շուտ թողուց մեզ: Այս խօրուսը, զարմանալի գործ իսկապէս: Գոնէ բաւ մը ըսած ըլլար ինձի, այդ մասին, ինչպէս գիտէք, մարդ չի հարստանար ամուսիններու սենեակներ վարձու առնով: Սակայն և այնպէս, կրնայի անոր փոխ առ վեց կամ եօթը հազար բուլլի: Եթէ գիտնայիք, փանցի *), ինչ պատուական մէկն էր: Ութը տարուան շնթացքին, որ իմ տունս բնակեցաւ, վարձակալ մը չէի նկատեր զայն, այլ իբրև իմ սեփական եղբայրս:

*) Տիկին, լեհերէն.

Վերա ինքզինքը ձգեց նախասենեակին մէկ թոռին վրայ.

— Ես բարեկամուհի մըն էի ձեր վարձակալին, ըսաւ ան ընտրելով իր բառերը: Պատմեցէք ինձ, խնդրեմ, իր կեանքի վերջին վայրկեանները. ի՞նչ բրաւ, ի՞նչ ըսաւ.

— Փանի, երկու պարոններ եկան և երկարօրէն խօսեցան անոր հետ, յետոյ ըսաւ ինձ թէ իրեն առաջարկած են կալուածի վարիչի պաշտօն մը: Յետոյ, փան Եօթի *) հեռաձայնին վազեց և անկէց վերադարձաւ բալորովին ուրախ: Երբ երկու այցելուները մեկնեցան, ան նամակ մը գրեց, զոր ինքն իսկ տարաւ տուփը ձգել: Իր վերադարձէն քանի մը վայրկեան ետք, մենք կարծեցինք լսել մանկական հրացանի հարուած մը, բայց ուշագրութիւն չդարձուցինք անոր: Ժամը եօթին, թէ, ան ներու սովորութիւնը ունէր. Լուքերիա, սպասուհիս, գնաց անոր գուռը զարկաւ, բայց չպատասխանեց: Մեր կոչերը ապարդիւն մնալով, հրելով բացինք դուռը... արդէն մեռած էր.

— Բան մը գիտէ՞ք ապարանջանի մասին.

— Ա՛հ, ա՛հ, այո՛, ապարանջանը, մտացայ. ի՞նչպէս գիտէք ասիկա: Նամակը գրելէ առաջ, եկաւ գտաւ զիս և հարցուց ինձի. «Դուք կաթալիկ էք, այնպէս չէ՞» . — «Բայց այո՛», պատասխանեցի ես: Այն ատեն, ըսաւ ինձի.

«Սիրուն սովորութիւն մը ունիք — ասիկա

*) Պարտն Ժուլիթքով.

իր սեփական բացառութիւնն է տիկին, որ
բուն սովորութիւն մը, — Կոյսին արձանէն
մատանիներ, մանեակներ, նուէրներ կախելու
սովորութիւնը: Լաւ ուրեմն, խոստացէք ինձ
այս ապարանջանը կախել ձեր իկանայէն» .

— Ես խոստացայ զայն .

— Կը թոյլատրէ՞ք որ տեսնեմ զայն .

— Ինչո՞ւ չէ, փանի, ինչո՞ւ չէ: Առաջին
դուռը՝ ձախին: Կ'ուզէին պահ մը հերձուժի
որահը տանիլ զայն, բայց իր եղբայրը ար-
տօնութիւն ձեռք բերաւ որ քրիստոնէարար
թաղեն զայն: Հրամմեցէք, փանի, հրամմե-
ցէք:

Վերա հաւաքեց իր ուժերը և բացաւ դու-
ռը: Սենեակին մէջ, ուր մեղրամոմէ երեք
մոմեր կը վառէին, խօսնկի հետ մը կը ծածա-
նէր: Սեղանին վրայ, խոտորնակի դրուած, կը
փռուէր Ժոյթքով: Իր գլուխը շատ ցած դիրքի
մը մէջ, փոքրիկ խեղճ բարձի մը վրայ կը
հանգչէր, կարծես դիտումով հոն դրուած, այն
ստուգութեամբ թէ՛ դիակը պիտի չբողոքէր:
Իր փակ աչքերէն կը բխէր խոր լրջութիւն մը
և իր շրթներուն վրայ կը թափառէր խաղա-
ղաւէտ երանութեան մը ժպիտը, որպէս թէ,
մեկնումի պահուն, քաղցր և խորունկ գաղա-
նիք մը իմացած ըլլար, բանալին իր երկրա-
յին բովանդակ կեանքին: Վերա յիշեց թէ այս
հանդարտութեան միևնոյն արտայայտութիւնը
հաստատած էր երկու մեծ մարտիրոսներու՝
Պուշքինի և Նարսիսի դիմակներուն վրայ:

— Եթէ կ'ուզէք, փանի, ես կը քաշուիմ,
ըսաւ ծերուկ կինը իր ձայնին տալով զգուշ-

րէն մտերիմ եղանակ մը:

— Այո՛, այդպէս, ես ձեզ կը կանչեմ,
ըսաւ Վերա:

Երբ առանձին մնաց, ան կողմնակի փոք-
րիկ գրպանէ մը շքեղ կարմիր վարդ մը հանեց,
զոր աջ ձեռքովը դետեղեց դիակին կուրծքին
վրայ, ձախ ձեռքովն ալ բարձրացնելով անոր
գլուխը: Այս պահուն, ան հասկցաւ թէ քովէն
անցած էր այն սիրոյն, որուն կ'երազեն բոլոր
կիները: Ան մտաբերեց զօրավար Անսովի
գրեթէ մարգարէական խօսքերը, տարամերժ,
յաւիտենական սիրոյ մասին: Այն ատեն, մէկ-
դի ընելով մեռելին մազերը, ձեռքերուն
մէջ սեղմեց անոր քունքերը և երկարատե-
բարեկամական համբոյրով մը ողջագուրեց
անոր ճակատը, մահուան խօնաւ ճրտութեամբ
բը դրոշմուած:

Երբ ան դուրս ելաւ, վարձատու կինը
ըսաւ անոր այն սմեղուկ շեշտովը, զոր կը
սիրեն լեհերը:

— Փանի, կը տեսնեմ որ ուրիշներուն
նման չէ որ եկած էք, պարզ հետաքրքրու-
թեան համար: Մեռնելէ առաջ, փան Ժոյթ-
քով ըսաւ ինձի. — եթէ ես մեռնիմ և տիկին
մը գայ ինձ այցելել, ըսէք անոր որ Պէթհո-
վէնի գլուխ գործոցը, այսինքն... Սպասե-
ցէք, փանի, նոյնիսկ արձանագրեց ան, Նա-
յեցէք...

— Տեսնեմ, տեսնեմ... գոչեց Վերա, որ
յանկարծ սկսաւ հեծկլտալ: Ներողութիւն կը
խնդրեմ, մահուան տպաւորութիւնը այնքան
գծնդակ է ինձ համար, որ չեմ կրնար ինք-

զինքս զսպել:

Եւ ան կարդաց սա քանի մը բառերը, շատ ծանօթ ձեռքի մը կողմէ գրուած:

L. Van Beethoven. Sonate No 2. Op. 2. Largo appassionato.

Վերա նիկոլայիէվնա անուն վերադարձաւ շատ ուշ և գոհ եղաւ որ հոն չգտաւ ոչ իր ամուսինը, ոչ իր եղբայրը:

Միւս կողմէ, Ճէննի Րայթըր կը սպասէր իրեն. յուզուած՝ իր տեսածէն և լսածէն, Վերա անոր վիզը նետուեցաւ, և համբուրելով անոր գեղեցիկ ձեռքերը, պաղատեցաւ անոր.

— Ճէննի՛, սիրելի՛ս, բան մը նուագէ ինձ: Յետոյ, պարտէզ փախաւ և հոն ինկաւ նստարանի մը վրայ:

Ան գրեթէ վստահ էր թէ Ճէննի պիտի նուագէր երկրորդ սօնատի այն հատուածը, զոր խնդրած էր այս խեղճ մեռեալը, որ Ժօլթֆոլ ծիծաղելի անունը կը կրէր:

Արդարև, առջին իսկ թրթռանքներուն, ան ճանչցաւ այս խոր, այս արտասովոր, այս միակ գլուխ գործոցը: Եւ իր հոգին կարծես երկուքի բաժնուեցաւ: Ան խորհեցաւ թէ մեծ սէր մը կորսնցուցած էր, մէկը այն սէրերէն, որոնք հազար տարին միայն մէկ անգամ կը կրկնուին: Յիշեց Անտոսի խօսքերը և ինքնիրեն հարցուց թէ ինչո՞ւ համար այս գժբախտը, իրեն սենկնգրել տալու համար — հակառակ իր կամքին — ընտրած էր Պէթհովէնի այս սօնատի: Եւ իր գլխուն մէջ նախադասութիւններ կը կազմուէին, որոնք

այնքան սերտօրէն կը ներգաշնակուէին երաժշտութեան հետ, և որոնք կը թուէին երգի տուններ ըլլալ. «Թող սո՛ւրբ ըլլայ ձեր անունը» միակ յանկերգով:

«Եղանակներու քաղցրութեան մէջ, ես ձեզի պիտի ցայց տամ կեանք մը, որ ուրախութեամբ համակերպած է վիշտին, մարտիրոսութեան և մահուան: Ես չունեցայ ո՛չ գանգատներ, ոչ մեղադրանքներ, ոչ ալ արժանապատուութեան վիրաւորանքներ: Ձեր առջև, ուրիշ բան չգիտեմ եթէ ոչ աղօթել: Թող սո՛ւրբ ըլլայ ձեր անունը»:

«Այո՛», ես կը նախատեսեմ տառապանքը, արիւնը և մահը: Ձեմ անգիտանար թէ հոգին ու մարմինը կը բաժնուին կեկծանքի մը մէջ: Բայց փառք ձեզի, ո՛վ իմ պաշտելիս, տարփաշունչ գովք և յարգալի՛ց սէր: Թող սո՛ւրբ ըլլայ ձեր անունը»:

«Կ'օգեկոչեմ իւրաքանչիւրը, ձեր քայլերէն, ձեր ժպիտներէն, ձեր ակնարկներէն, իւրաքանչիւր հնչիւնը, իւրաքանչիւր շարժումը ձեր քալուածքին: Քաղցր, խաղաղ, պաշտելի արտասովիւն մը կը պսակէ մեր վերջին յիշատակները: Բայց ես ձեզի ոչ մէկ մարմօք պիտի պատճառեմ: Ես կ'երթամ լուռ, ըստ ճակատագրի և Աստուծոյ վճիռին: Թող սո՛ւրբ ըլլայ ձեր անունը»:

«Իմ անողօք հոգևորքիս մէջ, իմ աղօթքս միմիայն դէպի ձեզ կը բարձրանայ, սակայն, կեանքը կրնար գեղեցիկ ըլլալ ինձ համար: Մի մրմնջեր բնաւ, ո՛վ իմ սիրտս, համակերպէ: Իմ հոգիս մա՛հը կը կանչէ, բայց իմ սիրտս

ՄԱՏԵԱՆՇԱՐ «ՅՈՒՍԱԲԵՐ»

1. — ԼՌԱՄ ՋՐԱՂԱՑԸ, Հ. Զուտերման 10 է. դ.
Քրդմ. Գ. Մխիթարեան
2. — ԻՆՉ ՉԷՐ ԵՒ ԻՆՉ ՉՊԻՏԻ ԼԻՆԻ
ՄԵՐ ՈՒՂԻՆ Վ. Նաւասարդեան 5 է. դ.
3. — ՀԱՅ-ՔՐԺԱԿԱՆ ԿՆՃԻՌԸ Ռուբէն 6 է. դ.
Նախաբան՝ Վ. Նաւասարդեան
4. — Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ԱՆԵԼԻՔԸ Վ. Նաւասարդեան 8 է. դ.
5. — ԵՐԿՈՒ ԱՄԻՍ ԲՈՂՇԵՎԻԿԵԱՆ
ԲԱՆՏՈՒՄ Բախշի Իշխանեան 10 է. դ.
Կենսագրական գծեր՝
Վ. Նաւասարդեան
6. — ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ «ԼԻԿԻՒԴԱՑԻԱՆ»
(Բողշեւիզմի սնանկութեան ասիթոզ)
Վ. Նաւասարդեան 7 է. դ.
7. — ԷՋԵՐ ԻՄ ՕՐԱԳՐԷՆ Գ. Նժդէհ 5 է. դ.
8. — ԸՆԿԵՐՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ
ԴԵՄՈԿՐԱՏԻՉՄԸ Վ. Նաւասարդեան 2 է. դ.
9. — ԹԵՐԷՉ ՌԱՔԷՆ Էմիլ Զօլա
Քրդմ. Գ. Մխիթարեան 15 է. դ.
10. — ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
ՈՒՂԻՆ Վ. Նաւասարդեան 7 է. դ.

կ'երգէ ձեր գովեստը. Թող սո՛ւրբ ըլլայ բո՛ւ
անունդ» :

«Դուք և ձեզ շրջապատող մարդերը կ'ան-
գիտանաք թէ ի՛նչքան գեղեցիկ եղաք դուք :
Ժամը կը հնչէ, ժամանակն է, կը մեռնիմ,
բայց գերագոյն անձկութեան մը մէջ, կ'եր-
գեմ դարձեալ. — Փա՛ռք քեզի» :

«Ահաւասիկ յաւիտենական սփօստաբարը,
խաղաղարարը : Փա՛ռք քեզի» :

Իշխանուհի Վերա թեւրուն մէջ սեղմեց
աքառայի մը կօճը և սաստկօրէն լացաւ :
Մտը շարժուց մեղմօրէն, և թեթեւ հովի մը
շունչին տակ, համակրական տարսուռ մը ան-
ցաւ տերեւներուն մէջէն : Սակայն, աստուա-
ծային երաժշտութիւնը կը պատշաճէր իր վիշ-
տին և կ'երգէր այժմ :

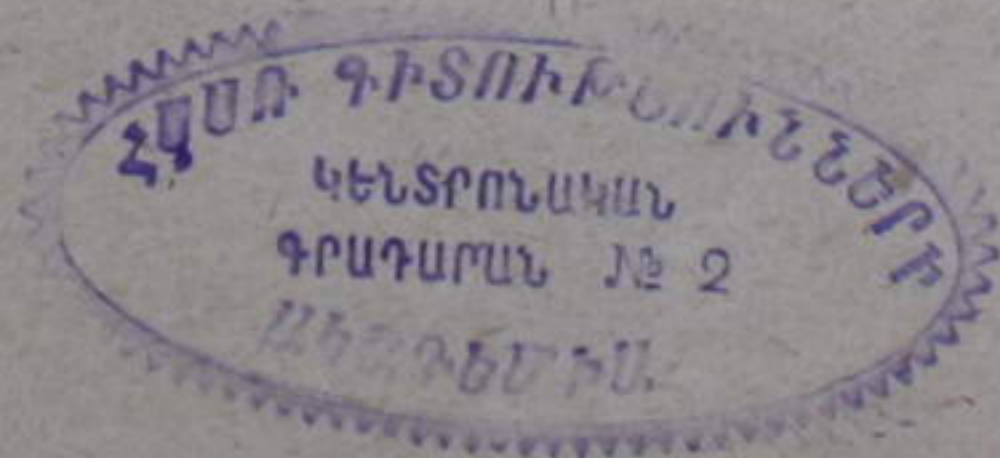
«Հանգարտէ՛, պաշտելի՛ս, հանգարտէ : Կը
յիշե՞ս զիս : Այո՛, այնպէս չէ՛ : Դուն եղար իմ
միակ, իմ գերագոյն սէրս : Մտածէ իմ մտօրս
և ես պիտի չձգեմ քեզ, որովհետեւ մենք զի-
րար սիրեցինք միայն մէկ վայրկեան, բայց
յաւէրժութեան համար : Կը յիշե՞ս զիս, կը
յիշե՞ս զիս, կը յիշե՞ս զիս : Կը զգամ բխիւր
արցունքներուդ : Հանգարտէ՛ : Կը քնտնանամ
այնչա՛ն քաղցրօրէն, քաղցրօրէն, քաղցրօ-
րէն...» :

Երբ ձէննի Րայթըր աւարտեց նուագա-
ծութիւնը, պարտէզ գնաց և նշմարեց իշխա-
նուհի Վերան՝ արտասուալից, նստարանի մը
վրայ ինկած :

— Ի՛նչ ունիս, հարցուց դաշնակահարու-
հին, անձկութեամբ :

Աչքերը արցունքներէն պապղուն, Վերա
տենդագին ու անձկալից համբուրներով ծած-
կեց անոր դէմքը, շրթունքները, աչքերը :

— Ոչ, ոչ, ըսաւ ան վերջապէս : Բան
չկայ : Հիմակ ան ներեց ինձի :

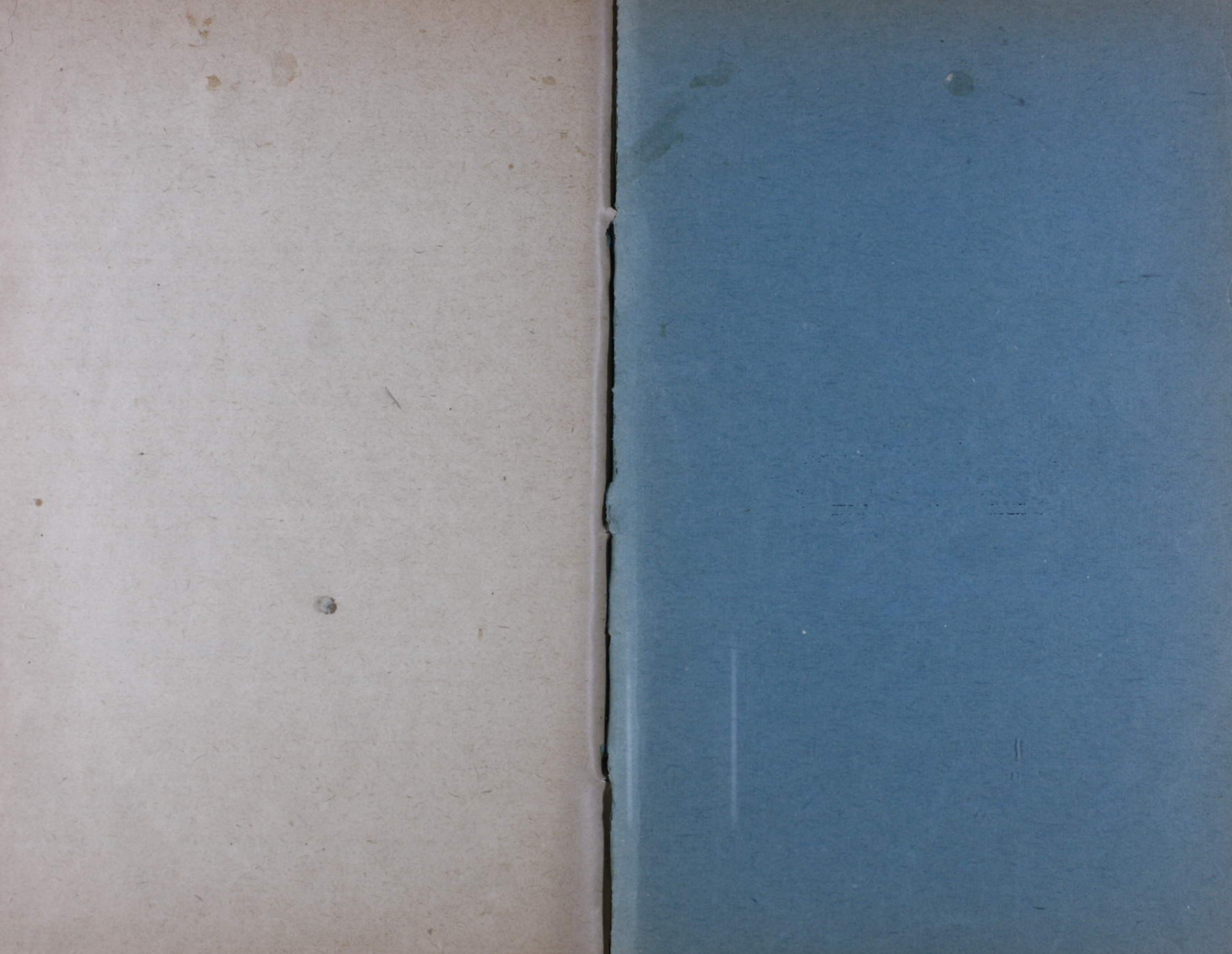
ՄԱՏԵԱՆՇԱՐ «ՑՈՒՍԱԲԵՐ»

- 1.— **ՀՌԱՂԱՑԸ, Հ. Զուտերման 10 է. դ.**
Թրգմ. Գ. Մխիթարեան
- 2.— **ԻՆՉ ՉԷՐ ԵՒ ԻՆՉ ՉՊԻՏԻ ՀԻՆԻ**
ՄԵՐ ՈՒՂԻՆ Վ. Նաւասարդեան 5 է. դ.
- 3.— **ՀԱՅ-ԹՐԹԱԿԱՆ ԿՆՃԻՌԸ Ռուբէն 6 է. դ.**
Նախաբան՝ Վ. Նաւասարդեան
- 4.— **Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ**
ԱՆԵԼԻՔԸ Վ. Նաւասարդեան 8 է. դ.
- 5.— **ԵՐԿՈՒ ԱՄԻՍ ԲՈԼՇԵՎԻԿԵԱՆ**
ԲԱՆՏՈՒՄ Բախշի Իշխանեան 10 է. դ.
Կենսագրական գծեր՝
Վ. Նաւասարդեան
- 6.— **ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ «ԼԻԿԻՒԴԱՑԻԱՆ»**
(Բոլշեւիզմի սնանկութեան առիթով)
Վ. Նաւասարդեան 7 է. դ.
- 7.— **ԷՋԵՐ ԻՄ ՕՐԱԳՐԷՆ Գ. Նժդէն 5 է. դ.**
- 8.— **ԸՆԿԵՐՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ**
ԴԵՄՈԿՐԱՏԻՉՄԸ Վ. Նաւասարդեան 2 է. դ.
- 9.— **ԹԵՐԷՉ ՌԱՔԷՆ Էմիլ Զօլա**
Թրգմ. Գ. Մխիթարեան 15 է. դ.
- 10.— **ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ**
ՈՒՂԻՆ Վ. Նաւասարդեան 7 է. դ.

- 11.— ԿԱՅՍՐԸ Է. Շանթ 10 է. դ.
- 12.— ՀԱՅ ՄԻՏՔԸ. Ե. Ֆրանգեան 3 է. դ.
- 13.— ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՎԷՃ «Յուսաբեր» 2 է. դ.
- 14.— ԿԱԹՈՒՇԿԸ Ա. Ահարոնեան 3 է. դ.
- 15.— ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ
ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒ
ԹԻՒՆԸ Մ. Վարանդեան 12 է. դ.
- 16.— ԿԱՐՄԻՐ ԱՍՏՂԻ ՏԱԿ (ՎԷՊ).
Վ. Վալադեան 25 է. դ.
- 17.— ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԻՇԽԱ
ՆՈՒԹԵԱՆ ԲՆՈՅԹԸ, Ա. Արշակունի 3 է. դ.
- 18.— ԿԱՐԿԵՀԱՆԷ ԱՊԱՐԱՆՋԸ
Ալ. Կուպրին 5 է. դ.
- ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԻՒՆԸ Գին 3 է. դ.
Վ. Նալասարդեան

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է

ԲՕԼՇԵՎԻՋՄԸ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՃԱԿԱՏԱԳԻՐԸ
Մ. Վարանդեան

A ¹¹ 15430

912 5 6. 7.

ԳԱԱ Հիմնարար գիտ. գրադ.

FL0011141

A $\frac{\pi}{15430}$